

MEVLÂNÂ'DA AŞKI İFADE ETME İMKÂNI
VE
AŞK BETİMLEMELERİ

İbrahim EMİROĞLU*

ÖZET

Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî'nin düşünce sisteminde *aşk* kavramı oldukça merkezi bir öneme sahiptir. Aşk betimlemeleri, çeşitleri, aşkın önemi, fonksiyonu, akıl karşısındaki konumu Mevlânâ tarafından uzun uzun işlenmiştir. Aşk hakkında o kadar sanatkârane düşünceleri açıklamasına ve binlerce şûir söylemesine rağmen yine de Mevlânâ, aşkını ve mistik hâlini açığa vurma yanlısı değildir. O, bu konuda, gayet açık yüreklilikle, fazla konuşmamayı ve sükut etmeyi tavsiye etmiştir. Zira o, aşkın tam olarak anlatılamayacağı kanaatindedir. Bunun ana nedeni, aşkı anlatmadan ziyade onu hissetme ve yaşama gerekliliğidir.

Kelimeler, düşünceleri, ruhun sırlarını ve aşkı ifade etmede yeterli değildir. Bundan dolayı yer yer, harfsiz, dilsiz, dudaksız "hâl dili" ile konuşmak gerekmektedir. Çünkü aşkı ifade etmede dilin imkânları dardır. Dilin gücü sınırlıdır, o meramı anlatmada eksik ve kusurludur. Dilin görüneni anlatma fonksiyonu vardır; bunun ötesini anlatmada dil acizdir.

Mevlânâ'ya göre aşk, *doğası* gereği bize kendisini açıkça ifâde edebilme imkânı vermemektedir. Sözün yetersiz kalışı yanı sıra zarar doğurması da aşkı ifade etmede caydırıcı bir neden olmaktadır. Bir başka neden de, aşkı yaşamayanların onu anlayamayacağı gerekçesi ve seviye problemidir. Bu durumda Mevlânâ, aşkın, dil ile değil de, yine aşkın kendisi ile anlatılabileceğini önermektedir.

Mevlânâ, aşkın uzlaşımsal olarak tanımlanamayacağını, ancak çeşitli şekillerde betimlenebileceğini, bizzat birbirinden güzel örnekler sunarak, anlatmak istemiştir. Onun aşkla ilgili bu betimsel ifadeleri veya tanımları makalede, olumlu etkileriyle, olumsuz etkileriyle, her iki etkisiyle ve negatif (*selbî*) dille aşk betimlemeleri olmak üzere dört grupta toplanmıştır. Bu gruplar da kendi içlerinde, yüklemli fiil, fiilimsi, sıfat, isim, soyut isim, soyut ve tabii varlıklara benzetme yoluyla olan aşk betimlemeleri şeklinde ayırma tabi tutmuştur.

Anahtar sözcükler: Mevlânâ Celâleddin Rûmî, aşk, dil, ifade, betimleme.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (Mantık)

THE POSSIBILITY TO EXPRESS LOVE

AND

LOVE DESCRIPTIONS IN MAWLANA

ABSTRACT

The concept of *love (aşk)* has a very central importance in the thought of Mawlana Jalâl al-Din al-Rûmî. The descriptions as well, the varieties and the importance of love, its function, its position towards reason has been discussed in detail by Mawlana. Despite of his explaining such artistic ideas and saying thousands poems about love still Mawlana isn't the supporter of explaining his love and mystic situation. About this subject, he advises frankly not to speak much and to remain silent. Because he believes that love cannot be expressed completely. The main reason for this point is the necessity of rather than explaining love, feeling and living it.

Words aren't enough to express ideas, the mysteries of the soul and love. Therefore, sometimes, it is necessary to speak without letter, tongue, and lip but with "the language of state". As in order to express love the opportunities of language is narrow. The power of language is limited, it is incomplete and imperfect to tell the purpose. Language has the function to express the apparent; it is unable to indicate the things behind this.

According to Mawlana love, because of its *nature* doesn't give us the opportunity express itself explicitly. In addition to love's insufficiency its damages causes it to be a dissuasive reason to express love. Another reason is the point that the ones who don't feel love cannot understand it and the level problem. In this case, Mawlana suggests that love cannot be express with language but with love itself.

Mawlana has aimed to express that love cannot be defined with reconciliation, but it can be described with various ways by reflecting the most beautiful examples. His descriptive expressions or introduce about love has been collected in four group in this essay, as with its positive effects, negative effects, with its both effects and negative ('selbî ') language descriptions. And these groups are also classified within themselves as predicates, verbs, nonfinite verbal forms, adjectives, nouns, abstract nouns and love descriptions made by comparing to abstract and natural beings.

Key Words: Mawlana Jalâl al-Din al-Rûmî, love, language, express, description.

1. Giriş

Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî, hem ilmi, hem de aşk ve heyecanı ile düşünce ve gönül dünyamıza aşkınlık ufkunun sesi-soluğu olmuş, asırlarca düşünce ve aşk vadisinde rehberlik yapmış mümtaz bir kişiliktir.

Düşünce tarihimizde oldukça önemli bir yer tutan ve her yıl çeşitli etkinliklerle anılan Mevlânâ'nın eserlerine baktığımızda onun gönlündeki aşk çalkantılarının ve bu aşkın onda yarattığı etkilerin izlerini görürüz. *Divan-ı Kebir*'de Mevlânâ için dönüm noktası olan Şems'in körüklediği aşk ateşinin izlerinden giderken, ötelere ulaşmanın tek yolunun aşk olduğunu aşkın halleriyle anlatmaktadır. *Mesnevi* ise hayatın dolambaçlı yollarında bir rehber vazifesi görmektedir. Ne de olsa *Mesnevi*, Kur'ân-ı Kerim'in Mevlânâ süzgecinden

geçirilmiş ilginç, eğitici ve düşündürücü bir tefsiridir. *Rubâiler*'indeki beyitler de Mevlânâ'nın aşk coşkusunun terennümleridir. Bunun yanında o, okundukça yeni yeni manalar keşfedebileceğimiz pek çok güzel eser bırakmıştır. Didaktik ve lirik tarzda olan bu eserler bizim hem gönül dünyamızın, hem düşünce âlemimizin, hem de ahlaksal boyutumuzun gelişmesi ve zenginleşmesinde önemli yer tutmaktadır.

Bu makalemizde biz, önce *aşk* kavramına kısa bir göz atıp, sonra Mevlânâ'nın aşka genel olarak bakışına değinecek, ona göre aşkı ifade etme imkânını irdelenecek, devamla aşkı açıkça ifade edememe nedenlerini maddeler halinde inceleyecek, daha sonra da Mevlânâ'nın aşk betimlemelerini tasnif ederek bunların genel bir değerlendirmesini yapacağız.

2. Aşk Kavramına Genel Bir Bakış

Aşk, taşıdığı anlam zenginliğinden ötürü yüzyıllarca filozoflar, edebiyatçılar ve mutasavvıflar tarafından baş tacı edilen, yoğun çağrışımlarıyla düşünce tarihinde önemli bir yer tutan, fakat buna rağmen tam olarak tanımlanamayan bir kavramdır. Aşk kimilerine göre insanın olmazsa olmaz değerlerinden birisi, kimilerine göre sakınılması, uzak durulması gereken bir tutku ya da hastalık olarak tanımlanmıştır. Aşk çoğunlukla birine ya da bir nesneye önüne geçilmez bir bağımlılık ve tutku ile yaklaşma ya da adanmışlık biçiminde ortaya çıkan güçlü bir duygulanım olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda aşk, insan yaşamının zenginliği ve güç kaynağıdır.¹ Özellikle tasavvuf felsefesinde aşk kavramı önemli bir yer tutar. Bu anlayışta evrenin yaratılışı aşk ile izah edilir.²

Arapça aslı “ışk” olup sözlükte “şiddetli ve aşırı sevgi; candan sevmeye, tutkunluk; sevginin bir insanı tam olarak hükümü altına alması, bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” anlamına gelir.³ Lügat kitaplarında aşk kelimesinin sözlük anlamının, aynı kökten olup “sarmaşık” anlamına gelen *aşeka* ile yakından ilgili olduğu belirtilir. Buna göre sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emmesi, onu soldurup zayıflatması ve bazen kurutması gibi aşırı sevgi de,

¹ Edebiyatımızdaki aşk olgusu ile günümüzde televole programlarına konu olan aşk karşılaştırıldığında aşkta ciddi bir sapmanın ve mahiyet değişikliğinin meydana geldiğini görürüz. Modern çağda aşk, haz alma duygusu olarak izah edildi. Geçici haz alma duygusunu aşk diye adlandırmak aşka en büyük hakareti yapmak demektir. Gizlenen güzellikte bir gizem vardı. Bir istek, merak ve heyecan uyandırıyordu. Televole kültürü ile güzelliğin bütün gizemi tahrip oldu, mahremiyet tüketildi ve aşkın gerçekleştiği önemli bir alan zararlı ve tehlikeli hale getirildi. Hayatın devamı için gerekli olan kadın-erkek birlikteliğinin en sağlam bağı olan sevgi ve aşk, alınıp satılabilen ve iştahla tüketilebilen bir eşyaya dönüştüğünden beri aile kurumu da ciddi bir şekilde yıprandı. Bu tür geçici hazlar, aslında kalıcı bunalımların, çağımızın moda hastalığı olan stresin ana kaynağıdır.

² Vural, Mehmet, *İslam Felsefesi Sözlüğü*, Ankara, 2003, s. 42 (*Aşk*).

³ Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 2001, s. 47; Doğan Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1996, s. 78; bkz. Ruzbihan Baklı, “Aşkın Aslı Hakkında”, *Aşk Risaleleri*, çev. M. Fatih Birgül, İstanbul 2000, s. 98.

sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kestiği, onu sarartıp soldurduğu için, aşk adını almıştır.⁴ Aşk, “aşırı ve şiddetli sevgi”, akıl binasını yıkan ilâhî delilik” olarak da tanıtılır.⁵

Hem ilâhî, hem de mecazî anlamda aşk, edebiyatın ana temalarından birini oluşturmuş, bu kavram etrafında geniş bir aşk edebiyatı meydana gelmiştir.⁶

Aşk ve muhabbetin işlendiği hemen hemen bütün dinî ve lâdinî eserlerde aşk-ı hakîkî, aşk-ı ilâhî, mutlak aşk adlarıyla hep Allah aşkı kastedilmiştir. Âşığın bütün merhalelerden geçerek sonunda ulaşacağı gerçek aşkın bu olduğu belirtilir. Manzum ve mensur müstakil tasavvufî eserlerle tasavvufî tevhitlerde yer alan aşk anlayışı bu olmuştur.⁷

Aşk, ilâhî birliği bir arada tutan zamktır ve bizim ikilikten birliğe ve varoluşa geçişimizi sembolize eder. Yaşadığımız insanî aşk bunun ancak soluk bir yansıması olsa bile İlâhî Aşk’ın varlığından etkilenmiştir.⁸

Platonik felsefe geleneğinde yer alan pek çok kimse aşkın aslî olarak fizikî arzudan çok daha yüksek bir değer olduğunu savunur. Kendi içinde bir nesneye, düşünceye ya da kişiye duyulan fizikî arzu, aşkın gerçek bir şekli, uygun bir görünümü olamaz.⁹

Bir çok düşünür ve mutasavvıf aşkı kainatın yaratılış sebebi olarak görür

⁴ Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul 1272, III, s. 23.

⁵ İbn Kayyim el-Cevziye, “Ravzatü'l- Muhibbin ve Nüzhetü'l-Müstakîn”, *Aşk Risaleleri*, çev. M. Fatih Birgül, İstanbul 2000, s. 109-110; et-Tahânevî, Muhammed Ali İbn Muhammed, *Keşşâfu Istilâhâtı'l-Funûn*, Beyrut 1998, III, s. 284.

⁶ Mahiyeti itibarıyla mecazî, maddî, beşerî; felsefî, tasavvufî, ilâhî, hakiki; behimî (hayvanî), tabii, ruhanî, akli ve ilâhî olmak üzere çok aşk çeşidinden bahsedilir. İslâm kaynaklarında bunlar değer sıralamasına göre sonuncudan başa doğrudur. Behimî aşk hiç tasvip görmemiştir. Hatta bazıları aşkın her çeşidine karşı çıkararak bunun yerine *muhabbet* kavramını kullanmıştır. Örneğin İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'e göre aşk, insanı insan yapan aklı, fikri ve muhakemeyi yok eder. Çünkü aşk bir çeşit cinnet halidir. Bu sebeple aşk yolunu tutan mutasavvıflar çoğunlukla akla ve mantığa meydan okumuşlar, düşüncenin ürünü olan ilmi hiçe saymışlardır. Düşünce haliyle aşk hali birbirine zıttır. Düşünce yok olduğu nispette aşk hâkim olur. Şuuru yok eden ve hissi bir hal olan aşk bu bakımdan makbul bir şey değildir. Aşk bir ifrat halidir. Halbuki fazilet ifratla tefrit arasında bulunan itidal halidir. Şu halde şuur ve idrak halini yok eden aşk bir fazilet olamaz. Aşk ölçüsüzlüktür, âşık da dengesizdir. Ölçüsüzlük ve dengesizlik hiçbir zaman iyi bir şey değildir. Aşk insanın gözünü kör, kulağını sağır eder. Haliyle o, irade bozukluğu, ruhi ve kalbi bir hastalıktır. Aşk bir kemal hali olmadığı için Allah'ın vasfı değildir. Allah âşiktir veya maşuktur denemez. Bu durumda kulun Allah sevgisi ancak *muhabbet* diye adlandırılabilir. Görüldüğü gibi aşkı reddeden bu İslâm âlimleri, aşk yerine muhabbet unsurunu bütün boyutlarıyla işlemişler ve İslâm dininin bir sevgi dini olduğunu nakli delillere bağlı kalarak izah etmişlerdir. Öte yandan, tabii bir şekilde cereyan eden beşerî aşkı da anlayışla karşılamışlar, ancak bunun ifrata götürülmemesi ve tabii sınırları içinde bırakılması lâzım geldiğini ifade etmişlerdir. (Uludağ, Süleyman, “Aşk (Tasavvufta)”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, ss. 15-16.)

⁷ Uzun, Mustafa, “Aşk (Edebiyat, Kültür ve Sanat)”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, s. 18.

⁸ Baldock, John, *Mevlânâ Gizli Öğretisi*, çev. Nihan Pekmen, İstanbul 2006, s. 244-245.

⁹ Mosley, Alex, “Aşk”, *Felsefe Ansiklopedisi*, ed. A. Cevizci, İstanbul 2003, I, s. 663.

ve aşkı düşünce sistemlerinde merkez noktası olarak alır. Aşkı yaşayan ve yazan bir çok isim arasında akla ilk gelen isimlerden biri de şüphesiz Hz. Mevlânâ'dır. Şimdi onun, aşk anlayışına kısaca bir göz atmak istiyoruz.

3. Mevlânâ'nın Aşk Kavramına Genel Bakışı

Mevlânâ aşkı kendisine maksûd edinmiş, aşkla özdeşleşmiş; akli aşkın hizmetine ve aşkı da insanlığın hizmetine sunmuş ender simalardan biridir. O, Hak sevdasıyla, Hak yolunda, aşk yolunda yanmayı, olmayı ve ermeyi amaç edinir. Bu durum, Mevlânâ'nın çok yaygın olarak bilinen şu ifadesinde kendisini bütün açıklığıyla gösterir: "Hâsılı bütün sözüm, şu üç sözden artık değil: Hamdım, oldum, yandım."¹⁰

Mevlânâ, aşktan bahsederken yerine göre farklı kavramlar kullanmaktadır. Mevlânâ'nın gerçek aşka "*ilahi aşk*", "*külli aşkı*", "*ebedi aşk*", "*Allah aşkı*" gibi isimler verdiğini görüyoruz. Beşeri aşkı ise "*cüzi aşk*", "*zahiri aşk*", "*geçici aşk*", "*dünya aşkı*" diye adlandırmaktadır. Onun aşktaki asıl amacı ve bütün beşerî aşkların ulaştığı son nokta gerçek aşk diye belirttiği, ilâhî aşktır. İlahi aşkla hedeflenen, insanın kendisinden geçerek her şeyde Allah'ın varlığını görmesi yani birlik âlemine ulaşmasıdır.¹¹

Hakiki aşkın insanın asıl gâyesi olmasını isteyen Mevlânâ, onu, anlaşılır kılmak için, beşeri aşkla kıyaslama yoluna gitmiştir. Mevlânâ'ya göre, dünyadaki sevgililer yalnız bir bahanedir.¹² Gerçek Sevgili yalnız bir Tanrı'dır.¹³ Yeryüzündeki her zerrenin Allah'ın ezeli ve ebedi aşkından dolayı başları dönmüştür.¹⁴ Allah aşkının değdiği her yer O'nun aşkından titremektedir.¹⁵ Âlemde O'nun aşkından başka ne varsa can çekişmeden ibarettir ve fânidir.¹⁶ Bunun için insan, suretten ve histen uzaklaşarak gerçek maşuku aramalıdır.¹⁷ Beşeri aşk, ancak Allah'a ulaşmada bir basamak, bir merdiven görevi üstleniyorlarsa değerlidir.¹⁸

¹⁰ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, Çeviren ve Hazırlayan: Abdülbâki Gölpınarlı, (Kültür Bakanlığı Yayınları), Ankara, 1992, V, s. 69, b. 815.

¹¹ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Rubâiler*, Çev. Nuri Gençosman, M. E. B. Yay., İstanbul, 1974, II, s. 189, b. 925.

¹² Mevlânâ, insanın beşeri aşka tutulmasının da Tanrı'ya dilemesiyle gerçekleştiğini ve âlemde her şeyin çiftini aradığını, bu yönelişin ise tabii olduğunu dile getir. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, Çev. Veled İzbudak (M.E.B. Yayınları), İstanbul, 1991, III, s. 359-361, b. 4401-4420.)

¹³ *Rubâiler*, I, s. 56, b. 267; s. 44, b. 206; II, s. 332, b. 1598; *Dîvân*, V, s. 320, b. 3880-3881.

¹⁴ *Rubâiler*, I, s. 77, b. 370

¹⁵ *Rubâiler*, I, s. 82, b. 394

¹⁶ *Mesnevî*, I, s. 294, b. 3686; II, s. 54, b. 705-710.

¹⁷ *Mesnevî*, II, s. 54, b. 700-704.

¹⁸ *Mesnevî*, IV, s. 5, b. 80. Ayrıca bkz. Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâ Fih*, Çeviren: Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s.188. [(Geçici aşk herhangi bir şeye gönül vermektir. Sûfilerce bu aşk da iyidir. Çünkü seven adamda, varlık benlik bırakmaz, âdeta onu gerçek aşka hazırlar. Bu bakımdan "Mecaz (yani geçici aşk) hakikatin köprüsüdür" demişlerdir. İnsanda gerçek aşk, yani Tanrı'ya âşık olmak tecelli edince o, artık güzele değil, güzelliğe âşık olur ve mutlak güzelliği her şeyde görür. Sonucu, kendi mevhum varlığı kalmaz, Mutlak ve Gerçek Varlık'la var olur ki bu da birliğin gerçekleşmesi

Mevlânâ'ya göre aşk olmasaydı, yaratma da olmazdı. Aşk, oluşun, büyümenin, tekâmülün ana ilkesidir. Aşk bir deryadır; semâvât ise onun üzerinde bir köpüktür. Kâinat çarkını çeviren, hayatı bir safhadan ötekine yükselten, cansızdan canlıyı çıkaran hep aşktır. Kâinatı anlamak için akıl ve mantık yetmez. Aşk olmadan hayatın sırrı kavranamaz.¹⁹

İnsanın manevi alanda ilerleyebilmesi ancak ruhunu gıdalandırmasıyla olur. Bu gıda da Mevlânâ'ya göre, ancak aşktır.²⁰ Aşk sayesinde insanların iyi işleri meyve verip çoğalır. Aşk, çorak toprağı gül bahçesi haline getirir.²¹ O, her türlü sanatın, faaliyetin temelidir.²² Bunun için aşkın candan eksik edilmemesi gerekir.²³ Zira aşksız geçen ömür, ömürden sayılmaz.²⁴

“Ben aşkın aşığım”²⁵ diyen Mevlânâ'ya göre, aşk altın madenine düşmektir. Hatta “altın da nedir ki? Aşk ölümden kurtuluştur, baştaki tacın düşme korkusundan emin oluşturun.”²⁶

Mevlânâ'nın sevgilisi ve mesleği, şekli ve kılığı olmayan aşktır.²⁷ Mevlânâ, “Bizi aşkta, aşkı da bizde ara”²⁸ demektedir. “Zevâli olmayan aşkla bir rahimde yattım”²⁹ ve “aşka kul oldum”³⁰ diyen Mevlânâ, bu hâlimden memnundur ve bu hâli yaşamayanlara göre kendisini oldukça kazançlı görür.³¹ Ona göre, aşkın olmadığı gönülde din bir aldatış ve aldanıştan ibarettir.³² Zira onun belirtmesine göre, bizim peygamberimizin yolu aşk yoludur. Biz aşkın çocuğuyuz, aşk da

demektir. *Dîvân*, I, s. 406. (Çevirenin açıklaması)]

¹⁹ Aydın, Mehmet S. “İkbal'in Eserlerinde Mevlânâ” *Mevlânâ ile İlgili Yazılardan Seçmeler*, der. Vedat Genç, İstanbul, 1994, s. 35.

²⁰ *Mesnevî*, III, s. 247, b. 3034. Mevlâî âyinleri, güfteleri itibariyle genellikle Hz. Mevlânâ'nın ilâhî aşkı işleyen âşıkane gazelleriyle, *Mesnevî*'sinden seçilmiş bu konudaki beyitlerin bestelenmesinden meydana geldiği için hemen tamamen *aşk* konusunu işler. Bunlar arasında, “*Beste-i Kadim*” adıyla tanınan ve ilk üç Mevlâî âyininin biri olan Hüseyinî âyininde yer alan ve daha sonra pek çok âyinde de tekrar edilmiş olan, güftesi Mevlânâ'ya nispet edilen, şu çeviri kıtası

Ah mine'l-aşk ve hâlâtîhi	Ah güzelin aşkına hâlâtına
Ahraka kalbi bi harârâtîhi	Yandı yürek aşk harârâtına
Mâ nazare'l- aynü ilâ gayriküm	And içerem gayrı güzel sevmezem
Üksimü billahi ve âyâtîhi	Tanrı'ya ve Tanrı'nın âyâtına

pek meşhurdur ve aşk konusunun âyinlerde nasıl önemli bir yer tuttuğunun da en açık ifadesidir. (Uzun, Mustafa, “Aşk (Edebiyat, Kültür ve Sanat)”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, IV, s. 21)

²¹ *Dîvân*, II, s. 6, b. 30.

²² *Dîvân*, III, s. 402, b. 3880

²³ *Dîvân*, I, s. 8, b. 15.

²⁴ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Macâlis-i Sab'a* (Yedi Meclis), Çeviren ve Hazırlayan: Abdülbâki Gölpınarlı, Konya, 1965, s. 43.

²⁵ *Rubâiler*, II, s. 249, b.1206.

²⁶ *Dîvân*, II, s. 137, b. 2562.

²⁷ *Dîvân*, VII, s. 211, b. 2676.

²⁸ *Dîvân*, I, s. 263, b. 2476.

²⁹ *Dîvân*, I, s. 288, b. 2669.

³⁰ *Dîvân*, I, s. 289, b. 2675.

³¹ *Dîvân*, VII, s. 361, b. 4674.

³² Öztürk, Yaşar Nuri, *Mevlânâ ve İnsan*, İstanbul 1997, s. 129.

bizim annemizdir.³³ Yine ona göre, sevgi ve aşk insanlık vasıflarındandır. Hayvanların bu kavramlardan haberleri olmadığı gibi, bu duyguları yaşamaları da imkânsızdır.³⁴

4. Mevlânâ'da Aşk İfade Etme İmkânı

Mevlânâ'ya geçmeden önce, aşkı ifade etme imkânı üzerinde genel olarak birkaç şey söylemek istiyoruz. *Aşk* kavramının, taşıdığı anlam zenginliğinden dolayı tarih boyunca filozof, şair ve aşka yakalananlar tarafından baş tacı edildiği, çeşitli çağrışımlarıyla düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olduğu; yoğun bir duygu içermesi ve duyguların dile getirilme zorluğundan dolayı da tam olarak tanımlanamadığı görülmektedir.

Aşkın yüzyıllardan beri tanımı yapılmaya çalışılır. Yalnız bilim ve düşünce adamları değil, belki her yeni âşık çift bile ona kendilerince yeni bir tanım getirmeye çalışırlar. Buna rağmen aşkın tanımı yapılamaz. Aşk ancak tadılır. Tadan da aşkın ne olduğunu anlatamaz. *Aşk*i tanımlarsak, onu sınırlandırmış oluruz ve böylece anlamı en azından daralır veya kaybolur. Acı ya da tatlı nesnelere tanımını yapabilirsek bile acı ya da tatlıyı dimağımızda hissetmediğimiz müddetçe bu ikisi hakkında sadece terimsel bir bilgiye, eskilerin deyişi ile *ilme'l-yakin* bir bilgiye, sahip oluruz. Sezgisel ve duygusal yönü de olan bilgilerin tam olarak anlaşılabilmesi, onun *hakka'l-yakin* (bizzat yaşayarak) bilinmesine bağlıdır. Aşk da böyledir ve "*Ateş düştüğü yeri yakar*" atasözünde ifade edildiği gibi bütün boyutlarıyla onu ancak yaşayan bilir.

Aşk anlatılabilmek için yeryüzünde var olan dillerin dışında bir dil kullanmak gerektiği ileri sürülür ki bu da fiilen olmayarı şart koşmaktır yani imkânsızdır.

Aşka ilişkin felsefi tartışma onun *doğası* ile ilgili sorularla başlar. Aşkın bir özü ya da doğası olduğunu kabul ettiğimize göre, onun en azından bir dereceye kadar, uygun bir betimleme diliyle tasvir edilebilmesi gerekir. Aşkın epistemolojisi, bizim aşkı nasıl bilebileceğimiz, onu nasıl tanımlayabileceğimiz ve Âşık olmayla ilgili önermeler kurmanın mümkün ya da makûl olup olmamasıyla ilgili sorular sorar. Aşkın epistemolojisi, dil felsefesi ve duygu teorisiyle yakından ilişkilidir.

Aşkın analiz edilemeyeceği, felsefi bir incelemeye tâbi tutulamayacağı iddiası, aşkın böyle bir incelemeye konu edilmemesi gerektiğini, onun gizemine, görkemine, ilâhî veya romantik doğasına ödev gereği duyulan saygının bir gereği olarak, zihnin erişim alanının ötesinde bırakılması gerektiğini iddia etmekten farklıdır.³⁵

Aşk, aşkın (müteâl) kavramların, ölümlülerin saflıkları içinde pek

³³ Rubâiler, I, s. 12, Rubâi: 49.

³⁴ Sen âşık olmadıysan, sevgi nedir, bilmiyorsan;

Yürü git, ot otlar; eşeksin sen ! (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mektuplar*, Çev. ve Haz.: A. Gölpinarlı, İstanbul, 1963, s. 95, Mektup: LXI).

³⁵ Mosley, Alex, "Aşk", *Felsefe Ansiklopedisi*, ed. A. Cevizci, İstanbul 2003, I, s. 665.

kavrayamayacakları formların, akıl ve mantığın açılmayabileceği kavramsal gölgelerin izlerini yakalayabilecekleri daha yüksek alanına ait olan bir Platonik form olarak betimlenebilmektedir.³⁶

Aşkın estetik bir tepki olduğunu düşünenler, aşkın, yol açtığı fakat rasyonel ya da betimsel dile dâhil edilemeyen, bunun yerine, mümkün olduğu takdirde eğretilme ya da müzik tarafından dışa vurulabilen tutkular ve bilinçli duygular yoluyla bilinebileceğini savunur.³⁷

Aşkı yaşamayan veya deneyimlemeyenler onun doğasını kavrayabilmeye muktedir değildirler. Onun gerçek doğasını kavramaya yetili olmayanlar, aşkı değil, fakat sadece fiziki arzuyu yaşayabilirler. Dolayısıyla, aşk herkesin, kendisini anlamının belli bir şekilde ya da tarzda eğitilmeyi gerektirdiği daha yüksek melekeleriyle ilgili bir şeydir.³⁸

Mevlânâ'ya gelince, onun temel hedefi, tasannudan uzak olarak, mütevâzî bir şekilde ve de dilin elverdiği ölçüde kendisini ifade etmek olmuştur. O, dili oldukça usta sanatçı düzeyinde iyi kullanmasına, çok sayıda mecaz, sembol ve kinayedenden tutunuz, çeşitli hikâye ve tiplerle kadar değişik usûl ve anlatım tarzlarına başvurmasına rağmen dilin eksik veya kusurlu olduğunun gayet iyi farkındadır. Mevlânâ, kelimelerin, kendi düşüncelerini, ruhunun sırlarını ve aşkını ifade etmede yeterli olmadığı kanaatinde. Onun asıl amacı vezinli ve kafiyeli söz söylemek değil, gönüllere hitap etmektir.³⁹ Yine onun amacı, dil kafesinden kurtulup, dilin dar kalıplarını aşarak geniş alanlara özgürce açılmaktır. Bu konuda Mevlânâ şu çağrıda bulunur:

Çık dışarı şu sözlerden, ceylansın, senin yerin ovalardır!⁴⁰

Mevlânâ'nın, dilin meramı anlatmada acziyet içinde bulunduğunu ve imkânlarının sınırlılığından şikayetçi olduğunu ve bunun gereği olarak da mecazî ve paradoksal ifadeler kullanma zorunda kaldığını başta belirtmek gerekir. *Dîvân*'ında göze çarpan en belirgin şey, bendlerin sonunu genelde "sus !" diye bitirmesidir. Bu durumu, çok yoğun bir mistik tecrübe ve aşk yaşayan Mevlânâ'nın böylesine yoğun duyguları dile getirmesinin zorluğuna, hazmedilemeye endişesine, bu tecrübeyi, bu mistik hâli ve duyguları ifade etmede dili yetersiz görüşüne, bazen de susarak hâl diliyle söylemenin daha uygun olacağını benimsemiş olması⁴¹ gibi sebeplere bağlayabiliriz.

Mevlânâ, bizzat aşkın kendisini yaşayınca veya tecrübe edince, onu tanıma sığdırmak için ifadeye çalıştığı sözlerden ve o manevî zevki anlatamamış

³⁶ Mosley, a.g.e., s. 666.

³⁷ Mosley, a.g.e., s. 667.

³⁸ Mosley, a.g.e., s. 666.

³⁹ O, şiirde şekilden ziyade mana ve öz yanlısıdır. Şiir onda bir vasıta olarak kullanılmıştır. Zira o, kendisinin bir şair olmadığı ve kendisine rağmen şiir yazdığına ısrar eder. Buna rağmen onun şiirlerinin biçiminde yani nazım, şekil, vezin, kâfiye ve dilinde hiçbir kusur bulunmamaktadır. (Bkz. Kabaklı, Ahmet, "Mevlânâ'nın Sanatı ve Şiir Anlayışı", I. Mevlânâ Kongresi Tebliğleri, Konya, 1986, s. 32.)

⁴⁰ *Dîvân*, V, s. 432, b. 5879.

⁴¹ Örneğin bkz. *Dîvân*, V, s. 3, 338, b. 15, 4174.

olmaktan dolayı utanır ve sıkılır. Zira o haz ve manevî zevk açık-seçik ifadelerden daha âşikârdır. Bir başka ifadeyle, onu süslü, edebî ve sana'at dolu veciz ifadelerle anlatmak onu maskelemek ve gizlemek demektir.⁴² Aşk, bir yere kadar anlatılır, kelimeler kifayetsiz kalınca veya söz tükenince aşk yine gizemini korur.⁴³

Mevlânâ, kendi engin ruh dünyası içerisinde coşarken, belki de sosyal sorumluluğu olmasaydı fazla konuşmak istemeyecekti. O, tasavvufu, ahlâkî bir telkin vasıtası gibi kullanmak istediğinden kelimelere başvurmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen “harf dili” nin yetersizliğinden sıkça şikâyet eder. O, belirttiğimiz gibi, çok güçlü sanatına, kelimelerle çok rahat bir şekilde ustalıkla oynamasına rağmen, dilin dolayısıyla kelimelerin Allah'ı ve aşkını gereği gibi anlatamadığı inancındadır. Bundan dolayı da yer yer, harfsiz, dilsiz, dudaksız “hâl dili” ile “gönül dili” ile konuşmak gereği üzerinde durur.

Mevlânâ'ya göre aşk, bilgide, defterde, kitap sahifelerinde değildir. Halkın dedikodusu da değildir. Aşk öyle bir nur ağacıdır ki, dalları ezelde, kökleri de ebededir. Bu takdirde o, bilgiye sığmaz, okunmaya ve yazmaya dolayısıyla dile getirilmeye gelmez demektir. Uçsuz-bucaksız, zamansız ve mekânsız, sonsuz olan nasıl anlatıma sığacak veya sığdırılacaktır? Aşkın nasıl bir şey olduğu da sorulamaz. Zira o bir çeşit deliliktir, divâneliktir; delilere vurulan zincir türünden olmasa da, insanı zincire vurdurur.⁴⁴ Haliyle delilik-divanelik, rasyonel olmayan bir hal veya yaşantı, somut olmayan zincir veya esaret nasıl anlatılabilir?

Aşkı bana da sorma, başkasına da sorma; aşkı aşka sor; aşk dile gelir, söylerse âdeta inciler saçar a oğul.

Aşkın benim tercümanlığıma da ihtiyacı yok, benim gibi yüzlercesinin tercümanlığına da; gerçekleri söylerken onun yüzlerce tercümanı var a oğul.⁴⁵

diyerek aşkın, dil ile değil, yine kendisi ile anlatılabileceğini belirten Mevlânâ, eserlerinde, özellikle *Dîvân*'ında, ana tema olarak aşkı işlemesine rağmen, onun tanıtlamayacağı, dile getirilemeyeceği üzerinde durur.⁴⁶ Belki de aşkın bütün gücü, cazibesi, uyandırdığı heyecan ve çektirdiği çile onun bu anlaşılmazlığındandır. Aşkı tanıma ve aktarmada şiir ve müzik bir anlatım vasıtası olabilmektedir. Zira “şiir, gerçek ululuk ve beylik olan aşkın davulu, alâmeti”⁴⁷ olmaktadır. Müziğin dili ise evrenseldir, tercüme istemeyen bir ortak dildir. “Rebapın dili, Türk olsun, Arap olsun, Rûm olsun, âşıkların dilidir.”⁴⁸ Rebap aşk kaynağıdır, aşka çağrıdır, gönül ehlinin eşidir, dostudur. Bulut nasıl

⁴² *Mesnevî*, I, s. 9, b. 111-116; ayrıca bkz. Konuk, Ahmet Avni, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, haz. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı, İstanbul 2004, I, s. 127.

⁴³ Bkz. *Dîvân*, III, s. 416, b. 4006-4007; *Mesnevî*, 4, s. 295, b. 3695.

⁴⁴ *Dîvân*, VII, 166, b. 2107.

⁴⁵ *Dîvân*, III, s. 438, b. 4214-4215.

⁴⁶ Bu konuda müstakil bir çalışma için bkz. Emiroğlu, İbrahim, *Sûfî ve Dil (Mevlânâ Örneği)*, İstanbul 2002.

⁴⁷ *Dîvân*, V, s. 342, b. 4257.

⁴⁸ Öztürk, *Mevlânâ ve İnsan*, s. 157. Fazla bilgi için bkz. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, ss. 455-465.

gül bahçesini sularsa, rebap da gönüllere sâki, ruha gıda olur.⁴⁹ Sema (sazlı âyin, çalgılı zikir), diri kişilerin canlarına huzurdur.⁵⁰

Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî'nin şiir ve sanattaki gücü, yukarıda da belirttiğimiz gibi, dünyaca tartışmasız bir şekilde kabul edilmiştir. Doksan bini aşkın beyit söylemiş olan bir dehada, can sıkıcı, sakat veya cansız sayılabilecek doksan tane beyit aransa bulunmaz. Sanatta böylesine güçlü bir sîma da "aşkı ifade etme imkânı" tartışılır mı? sorusu akla gelebilir. Bu soruya **aşkı açıkça ifade edememe nedenleri** başlığı altında cevap arayacağız.

Başlığımızdaki "ifade etme imkânı" ilk etapta bir şeyi dile getirme, onun hakkında konuşma ve fikir verme, onu tanımlama, kısacası o şey hakkında *söz söyleme* gücünü içerir. Bundan dolayı burada, Mevlânâ'ya dayalı olarak, *söz* üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Söz düşünceden kaynaklanır. Düşünme ise insanın en belirgin ayırıcı vasfıdır.⁵¹ Söz söylemek, kişiye ve dış dünyaya ait birtakım imkân ve vasıtaları gerekli kılan bir eylemdir.⁵² Söz, kaynağına göre değer taşır. O, iyiliğe, güzelliğe vasıta olduğu gibi, kötülüğe de vasıta olabilir. Hatta onun savaştan doğası da vardır.⁵³

Söz, dili de aşan bir fenomendir. Dille ifade edilen şeyler sözdür, ama dile gelmeyen, ifadesini bulmayan, ya da ifade kalıplarına sığmayan sözler de bulunmaktadır. İnsan dille kendisini gereği kadar ifade edememektedir. Dil, hem insanı meydana getiren, hem de insanın içinde kaybolduğu bir öğedir. "Dil bağımlı ama söz özgürdür."⁵⁴ Söz, düşüncedeyken daha canlıdır, dil kalıplarına girdiğinde o canlılığını kısmen yitirir.⁵⁵ Mevlânâ'nın ifadesine göre "söz hem gizlidir, hem de meydandadır!"⁵⁶ Onun, zâhir ve bâtın olmak üzere iki yönü vardır.⁵⁷ Sözün zâhiri olanını duymak kolay fakat bâtınını duymak ve anlamak o kadar kolay olmadığı gibi herkesin harcı da değildir.⁵⁸ Yerine, zamanına ve muhatabına göre söz, bazen de sükût hoştur.⁵⁹

Mevlânâ, sözü son derece kapsamlı olarak ele almaktadır. Onun mistik felsefesinde "arştan yere dek zerre zerre her şey konuşmadadır." Tabii bunların büyük çoğunluğu "lisân-ı hâl" ile konuşmadadır.⁶⁰ Ona göre söz, bir bakımdan mânâyı açar ama on bakımdan da onu örter ve gizler. Söz, meramı ve maksadı ileten anahtar olduğu gibi, bazen de anlamı kapatan bir kilit niteliğindedir. O,

⁴⁹ Dîvân, III, s. 91, b. 691-694.

⁵⁰ Dîvân, VI, s. 134, b. 1226; V, s. 442, b. 6018.

⁵¹ Fîh, s. 299.

⁵² Fîh, s. 319.

⁵³ Dîvân, III, s. 145, b. 1260; Dîvân, I, 317, b. 2934.

⁵⁴ Vendryes, Joseph, *Dil ve Düşünce*, Çev. Berke Vardar, Yeni İnsan Yay.-VIII, 1968, s. 51.

⁵⁵ Dîvân, II, s. 187, b. 1523.

⁵⁶ Mecâlis, s. 13.

⁵⁷ Dîvân, VII, s. 107, b. 1319.

⁵⁸ Mesnevî, IV, s. 277, b. 3459-3462.

⁵⁹ Dîvân, VII, s. 292, b. 3744.

⁶⁰ Dîvân, III, s. 145, b. 1259. Bu konuda, Mevlânâ'nın da yer yer atıfta bulunduğu, âyetler için bkz. İsrâ, 17/44; Cuma, 62/1; Zümer, 39/75; Nûr, 29/36, 41; Zümer, 39/75 ...

maksadımızı ve hissettiklerimizi başarıyla ilettiğinde başarılı ve mutlu, iletemediğinde ise başarısız ve mutsuz oluruz.⁶¹ Dil âcizdir ve görüneni anlatır; görünen şekil ise su gibi eriyip gidiveren gül yaprağına benzer.⁶²

Dil, aşkı ve gönülde bulunanları anlatmada yeterli olmadığı gibi, onlara perde bile olmaktadır.⁶³ Mevlânâ, sözün perde olma niteliğini de aşarak, onun kendisine yer yer zarar verdiğini, hem ateş hem harman; hem bitmez tükenmez bir hazine, hem de dermanı olmayan bir dert olduğunu belirtir.⁶⁴

Mevlânâ sözü, biçim (lafız/*sûret*) ve içerik (*mana*) yönüyle ele alıp, manayı toprağa, sözün formu demek olan lafzı ise kerpiç kalıplarına benzetir. “Toprak oldukça ve kerpiç dökün, toprağı karıp dört sopadan meydana gelen kalıba döktükçe söz uzar gider.”⁶⁵ Başka yerlerde de o, manayı ışığa, deniz suyuna, lafzı ise muma ve köpüğe benzetir.⁶⁶ Manalar olmadıkça sûretlerin bir tadı olmaz. Örneğin sûretler zeytinyağı, mana ise ışık gibidir.⁶⁷ Yine sûretler veya lafızlar ölçek, mâna ise taneye benzer. Akıllı kişi taneyi alır, ölçeğe bakmaz.⁶⁸ Bundan dolayı mana, şekilden önemlidir ve mâna için şekilden geçilmelidir. Şekillerden geçen cana kavuşur, yücelere ulaşır.⁶⁹

İmkânları sınırlı olsa da dil, türlü türlü zevkler ve olanaklar sunar.⁷⁰ Dil, konuşanın şahsiyetini yansıtır ama insan dili aşan bir realitedir. Bütün insanlarda, harf ve sesin ötesinde bir şey vardır ve her insan çok büyük bir âlemdir.⁷¹

Bütün bunlara rağmen, Mevlânâ'ya göre, dilin görüneni anlatma fonksiyonu vardır; bunun ötesini anlatmada dil âcizdir.⁷² İmkânları sınırlı olsa da, söz söylemekten maksat bir fayda vermek, kalbi etkilemek, ahlâkı olumlu yönde değiştirmek ve birtakım incelikleri göstermektir.⁷³

Mevlânâ'nın anlattıklarından, söz veya ifade yollarını, söyleme tekniği⁷⁴, kaynağı⁷⁵, içeriği⁷⁶, muhatabı⁷⁷ ve etkisi⁷⁸ bakımından kısımlara ayırmamız

⁶¹ Mesnevî, IV, S. 238, b. 2973; Dîvân, V, s. 191, b. 2196.

⁶² Dîvân, VI, s. 331, b. 3402-3403.

⁶³ Mesnevî, VI, s. 389, b. 490-491.

⁶⁴ Mesnevî, I, s. 136, b. 1699-1702.

⁶⁵ Mesnevî, VI, s. 178, b. 2249.

⁶⁶ Mesnevî, IV, s. 305, b. 3823.

⁶⁷ Mesnevî, VI, s. 240, b. 2993.

⁶⁸ Mesnevî, II, s. 278, b. 3622-3623.

⁶⁹ Dîvân, II, s. 404, b. 3390.

⁷⁰ Joseph Vendryes, *Dil ve Düşünce*, s. 39.

⁷¹ Fih, s. 240.

⁷² Mesnevî, VI, s. 311, b. 3402.

⁷³ Fih, s. 202; Mesnevî, IV, 264, b. 3295.

⁷⁴ Dolaylı-dolaysız, açık-kapalı, işaretle, düzenli-dağınık ve rastgele; doğru-eğri büğrü; kısa-uzun; sesle, sözle-sessiz-sözsüz ve hâl dili ile anlatımı buna örnek gösterebiliriz. (Mesnevî, II, s. 11, b. 138-139; III, s. 306, b. 3749; s. 164, b. 1311-1316; s. 165, b. 1319; IV, s. 288, b. 2794; VII, s. 378, b. 4907-4909; Dîvân, I, s. 8, b. 16; VI, s. 142, b. 1328; II, s. 89, b. 729; s. 304, b. 2497; s. 368, b. 3084; III, s. 387, b. 3566; IV, s. 66, b. 537; s. 414, b. 4005; s. 361, b. 3487; V, s. 378, b. 4951; s. 389, b. 5136-5137; s. 94, b. 770; s. 111, b. 913; s. 164, b. 1315; VI, s. 204, b. 1997; s. 209, b. 2641; s. 255, b. 2551; VII, s. 604, b. 8024; s. 320, b. 4112.

⁷⁵ Bu açıdan söz, beşeri ve ilâhi, yahut akıl ve vahiy sözü olarak iki kısma ayrılır. Birinci gruba

mümkündür.

Bir sûfi olarak Mevlânâ, ifade yolları içerisinde en çok dilsiz-dudaksız *hâl dili*yle olan anlatım tarzı üzerinde durmakta ve bu tür bir dille konuşmayı teşvik etmektedir.⁷⁹ Zira ona göre bu, en etkili anlatım yoludur. Yapraftan ve ağaçtan onun türü, meyve aşamaları veya mevsimler nasıl okunuyorsa, insandan da sessiz sözsüz çok hâller okunur.⁸⁰ Yine ona göre, gönlün sözü susmakla söylenir.⁸¹ Dile gelmeyen, söze sığmayan can, dilsiz-sözsüz söylenir.⁸² Hâl dilini en iyi şekilde yine hâl ehli anlar. Gelişmemiş, çocuk, câhil, gâfil, ham, sûret ehli ve mukallit olanlar hâl dilini okuyup anlayamaz.⁸³ Sevgili de hâl ve beden dilini en iyi anlayan, bunları en iyi okuyandır.⁸⁴

Mevlânâ, en güzel şiirin dudaklardan dökülen değil de gönülde duyulan şiir olduğunu anlatmak istemiştir.⁸⁵ Daha doğrusu sözden öte, harften öte bir dil ile şiir söylemek gerektiğini belirtmiştir. Ona göre en aşağılık dil harflere dökülen dildir.⁸⁶ O, asıl dilin, paradoksal gibi gözükse de, kendisini dilsiz ifade eden dil olduğunu savunur. Bu tür söyleyiş daha iyi, daha güzel ve sözle anlatılanın aksine daha zararsız ve daha etkilidir.⁸⁷ Onun sözsüz, sessiz hâl diliyle konuşmaya başvurmasının ana sebebi, birçok şeyin sözlü anlatıma sığmaması, bir başka ifadeyle, dilin imkânlarının dar olması ve âşığın halini dilin

giren sözler sınırlı ve eksiktir. İkincisi ise bunun aksine sınırsız, sonsuz ve mükemmeldir. (Bkz. *Mesnevî*, I, s. 100, b. 1243; II, s. 117, b. 1533-1535; s. 243, b. 3176-3203; IV, s. 196, b. 2429; s. 159, b. 1965-1968; V, s. 172, b.2098-2099; s. 174, b. 2112)

⁷⁶ İçeriği açısından iki söz şekliyle karşılaşmaktayız: Biri, *doğru*, iyi ve hoş söz, diğeri ise *yanlış*, kötü ve boş sözdür. Doğru söz, gönle rahatlık, kalplere emniyet ve neşe verir. Yalan söz ise kalplerde şüphe uyandırır ve sıkıntı verir. (*Mesnevî*, II, s. 210, b. 2734-2738; VI, s. 203, b. 2576-2577)

⁷⁷ Mevlânâ'nın eserlerinde, mâna ehli-sûret ehli, muhakkik-taklit ehli, olgunlar- hamlar- yarı hamlar, âlimler-cahillere, adam olanlar-adam olmayanlar, temizler-pisler, havas-avam /halk, gönlü açıklar-gönlü kilitliler... olmak üzere muhatap ve bunlara uygun söz çeşitleriyle karşılaşmaktayız. (*Dîvân*, I, s. 8, b. 16; III, s. 431, b. 4141; *Fih*, s. 47, 133, 169; *Mesnevî*, III, s. 235-236, b. 2900 vd.; III, s. 104, b. 1292-1293; V, s. 255, b. 3120)

⁷⁸ Emin söz, tanıdık söz, gönlü ferahlatan, geliştiren ve daraltan vb. sözler bu gruba sokulabilir. (*Dîvân*, V, s. 97, b. 1175; IV, s. 99, b. 1144; *Fih*, s. 259)

⁷⁹ *Dîvân*, I, s. 257, b. 2429; III, s. 11, b. 48; IV, s. 192, b. 1795; VII, s. 52, b. 702; s. 244, b. 3099; VII, s. 36, b. 482; s. 50, b. 676. Bu konuda müstakil bir çalışma için bkz. Emiroğlu, İbrahim, "Language of State in Mawlânâ Jalal al-Din al-Rûmî", *Hamdard Islamicus*, April-June 2003, Vol. XXVI, No: 2, ss. 65-81; Emiroğlu, "Mevlânâ'da Hâl Dili", *Tabula Rasa Felsefe-Teoloji*, Sayı: 4, Yıl: 2, Isparta, 2002, ss. 9-34.

⁸⁰ *Dîvân*, II, s. 305, b. 2506.

⁸¹ *Dîvân*, VII, s. 100, b. 1233.

⁸² *Dîvân*, V, s. 168, b. 1918.

⁸³ *Fih*, s. 133, 213; *Dîvân*, I, s. 8, b. 16; III, s. 320, b. 3129; *Mesnevî*, II, s. 254, b. 3318; III, s. 235-236, b. 2900; s. 104, b. 1292; IV, s. 243, b. 3038; s. 121, b. 1499; Eflâki, Ahmet, *Âriflerin Menkabeleri (Menâkıbu'l-Ârifin)*, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1995, I, s. 358-359.

⁸⁴ *Dîvân*, I, s. 378, b. 3464; III, s. 316, b. 3085.

⁸⁵ *Dîvân*, I, s. 386, b. 3561.

⁸⁶ *Dîvân*, VI, s. 6, b. 29; s. 133, b. 1222-1223.

⁸⁷ *Dîvân*, III, s. 343, b. 3371; V, s. 3, b. 15; s. 274, b. 3217; VI, s. 193, b. 1857; VII, s. 343, b. 4419; s. 109, b. 1350.

anlatmaya yeterince elverişli olmamasıdır. Ağırlıklı olarak aşkı, ciltlerle dile getirmeye çalıştığı *Dîvân-ı Kebîr*, aşkı tanıtmaktan çok, onun tanıtlamayacağını gösteren bir âbidedir. Belki de aşkın bütün gücü ve güzelliği onun bu anlatılmazlığı ve anlaşılmazlığındadır.⁸⁸

5. Aşk Açıkça İfade Edememe Nedenleri

a- Aşkın, Doğası Gereği Dile Getirilememesi

Tecrübelerin ortak özelliği dile getirilme zorluğudur. Aşk tecrübesi de, diğer tecrübeler gibi, doğası gereği, doğrudan doğruya yaşanan vasıtasız bir tecrübe olup rahat bir şekilde dile getirilemez, başkasına tam olarak aktarılamaz. Tecrübeler devamlı bir akış hâlinindedir, onun esası sürekliliktir; hâlbuki dil de dâhil kavramlar, ancak bu akışı bir yerde kesmek, dondurmak suretiyle onu tahlil etmeye müsaittir. Tecrübenin akışı durdurulunca onu bozmuş oluruz. Binaenaleyh artık bizim tahlil ettiğimiz şey, realitenin kendisi değildir. Biz bir şeyi gördüğümüz an onun bizde yarattığı intiba ile o gördüğümüz şey hakkında yaptığımız açıklamalar, hiçbir zaman birbirinin aynı değildir; dilimizi ne kadar mükemmel hâle getirirsek getirelim, söylediklerimiz bizim gördüğümüz gerçeği hiçbir zaman aynen yansıtmayacaktır.⁸⁹

Bilindiği gibi lafızlar, anlamı gösterme işlevi görür, anlam ise özne ve nesne arasındaki ilişkide ortaya çıkar. Hâlbuki aşkıta, gerek kavramlar, gerekse çıkarımlar geri plana atılmış, bunların yerine duygu ve yaşayış ön plana geçirilmiştir. Aşkın şekli-kılığı yoktur.⁹⁰ Şekli-kılığı olmayan nasıl ifade edilebilir? Aşık için asıl olan mâşukunu hissetmesi, onu yaşamasıdır, yoksa onun gâyesi yaşadıklarını başkalarına ispat etmek değildir. O, aşkını başkalarına anlatma ve ispat etme kaygısı çekmez.⁹¹

Aşk bitmeyen bir his, yaşandıkça kesilmeyen bir duygu ve hissediş olduğu için o, her türlü şekli, kalıbı aşmakta; nazma-kâfiyeye de sığmamaktadır.⁹² Bunun için Mevlânâ, "Aşkın sıfatını söylemeye koyulursam yüz kıyamet kopar da yine noksan kalır"⁹³ demektedir.

Dil aşkı nasıl anlatsın? Aşk anlatmada dil acze düşer. Mevlânâ'nın benzetmesiyle sözcükler âdeta bir oluktur, aşk deryası bu daracık oluğa nerden sığacak?⁹⁴ Davul sesini duymayan kulak, rumuzlu mânevi sırları ve fısıltıları nasıl duyar?⁹⁵ Aşk, yücelerdir, herkes ulaşamadığı için bilemez, bilemeyince de

⁸⁸ Öztürk, *Mevlânâ ve İnsan*, s. 130-131; Can, Şefik, "Mevlânâ'ya Göre Şiir ve Şâirlik", *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, Derleyen: Vedat Genç, İstanbul, 1994, s. 71.

⁸⁹ Güngör, Erol, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul, 1996, s. 117, 119.

⁹⁰ *Dîvân*, VII, s. 211, b. 2676.

⁹¹ Bkz. *Dîvân*, VII, s. 343, b. 4420.

⁹² *Dîvân*, III, s. 416, b. 4006-4007.

⁹³ *Mesnevî*, V, s. 180, b. 2189.

⁹⁴ *Dîvân*, VI, s. 354, b. 3660.

⁹⁵ *Dîvân*, IV, s. 364, b. 3519. s. 215, b. 2124-2125; V, s. 394, b. 5193; s. 394, b. 5193; VI, s. 355, b. 3663; s. 355, b. 3663. s. 355, b. 3666-3669, 3671; V, s. 394, b. 5193.

anlatamaz.⁹⁶ Zaten aşk, idrake ve anlayışa sığmaz.

Sözü kabuk içinde, gizli-kapalı söylüyorum; bu sözün canı aşk; ne düşünceye sığar, ne söylemeye imkân var.⁹⁷

Aşk, düşünceye sığmayınca hâliyle dile de dökülemez. Bir başka ifade ile aşk, idrake ve anlayışa sığmayınca, anlatışa da sığmaz.

Âşıklık nedir? Adamakıllı susuzluk; şu hâlde âb-ı hayat kaynağını anlatayım ona.

Hayır, söylemeyeyim, onu susarak anlatayım, anlatışa sığmaz zaten, susarak anlatayım.⁹⁸

Aşkî şerh etmek ve anlatmak için ne söylersem söyleyeyim... asıl aşka gelince o sözlerden mahcup olurum.⁹⁹

Sevgilimiz aşktır, şekli kılığı yoktur bizce.¹⁰⁰

... Bu ateşli hikâye (aşk) harflere sığmıyor, sözle anlatılmaktan üstün.¹⁰¹

Aşkî, yüz binlerce dille övsem yine de onun güzelliği, alımı, bütün bu güzelliklerden, bütün bu alımlardan üstündür, bu övüşlere sığmaz.¹⁰²

Sus, söyleme, kumları saymaya kalkışma; sayıya sığmayan şeyi nasıl sayabilirsin ki?¹⁰³

A gönül her nağmenin önü vardır, sonu var, yeter artık, sonunu getir şu nağmenin, ne diye son yok ona?¹⁰⁴

Yeter, bu söz, anlatılmaya sığmaz; ağza gelmez... hatta bütün zerrelere açaşan, her birini bir ağız hâline getirsen yine anlatılamaz.¹⁰⁵

Aşkın anlatılamaz oluşu, bir bakıma, mâşukun anlatılamaması demektir.

Âşıklar aşka girişirler; fakat onun güneşi doğdu mu, gözler kamaşır, diller tutulur.¹⁰⁶

Aşk insana kendinden gelir, öğrenmekle elde edilmez.¹⁰⁷ Öğrenmekle elde edilmeyince öğretilen dille de ifade imkânı bulunup öğretilemez. Âşığın feryadı azalınca aşkı artar. Mevlânâ âşığın bu hâlini, “ateş çok alevlenince dumanı çıkmaz olur”¹⁰⁸ şeklinde belirtmektedir.

Yine aşk ateşi artınca âşığın gönül suyu fokur fokur kaynamaya, ses çıkarmaya başlar.¹⁰⁹ Fakat o, bu kaynamadan, ses çıkarmadan yani konuşmadan da vazgeçmiştir. Mevlânâ'nın belirtmesine göre, bundan da öte, âşık, ilimden de,

⁹⁶ Dîvân, V, s. 228, b. 2646.

⁹⁷ Dîvân, V, s. 394, b. 5193.

⁹⁸ Dîvân, IV, s. 230, b. 2186-2187.

⁹⁹ Mesnevî, I, s. 9, b. 112.

¹⁰⁰ Dîvân, VII, s. 211, b. 2676. (Şekli, kılığı olmayınca nasıl ifade edilsin?)

¹⁰¹ Dîvân, II, s. 316, b. 2603.

¹⁰² Dîvân, III, s. 77, b. 571.

¹⁰³ Dîvân, III, s. 160, b. 1407.

¹⁰⁴ Dîvân, III, s. 376, b. 3666.

¹⁰⁵ Dîvân, VII, s. 170, b. 2157.

¹⁰⁶ Dîvân, VII, s. 532, b. 6980.

¹⁰⁷ Rubâiler; II, s. 322, b. 1552.

¹⁰⁸ Rubâiler, I, s.112, b. 546.

¹⁰⁹ Dîvân, II, s. 404, b. 3389.

amelden de, sözden de vazgeçmiştir.¹¹⁰

Aşk mezhebinde aşkın yolu yoktur.¹¹¹ Yolu ve anlatım imkânı olmayana nasıl gidilecek ve o nasıl anlatılacaktır? Zira aşk, can tatlıdır, tüm tattır; tadın, tadışın ise zâti bir şekli, bir rengi yoktur.¹¹² Burada tat denen duygunun ne şekli vardır ne de rengi vardır. Aşk bizzat tat, tamamen tatlılık olduğundan, zıttı yoktur, tadının benzer tatlılığı da olmayınca onu hissederiz ama tanımlayamayız.

Mevlânâ aşkı güneşe, herkese ışık veren bir nura, yüce bir yıldıza benzetir.¹¹³ Onun bu benzetmesi aşkın evrensel, yüce, genel bir kavram olduğuna işaret eder. En genel kavramların da mantıkta tanımlanamayacağını bilmekteyiz. O, “Aşkın sıfatını söylemeye koyulursam yüz kıyamet kopar da yine noksan kalır.”¹¹⁴ demektedir. Aşkı anlatmaya zaman yetmediğine göre o anlatışa sığmaz ve tanımlanamaz demektir.

Aşkı, benzer şekilde, “denizden ayrılıp gelen ve gönüle dökülen bir kol” olarak tanıtan Mevlânâ, devamla, denizin, incinin yerinin daracık *gönül* olamayacağını belirtir.¹¹⁵ Gönülün almadığı, kendisine sığdıramadığı anlam ve mana denizini dil kepçe kepçe (sözcüklerle) nasıl aktarabilir?

Mevlânâ, başka bir yerde aşkı, dalları ezelde kökleri de ebette yani başlangıcı ve sonu olmayan âlemdeki ağaca benzetir.¹¹⁶ Başlangıcı ve sonu olmayan bir şey ne bilgiye, ne deftere, ne akla ne de dil kalıbına yani ifadeye sığar! Mevlânâ'ya göre aşk ve can gizlidir.¹¹⁷ Gizli olan nasıl açığa çıkartılarak anlatılabilir?

Mevlânâ, bir beytinde, “Bana her an dîvanelik *geliyor* ama Tanrı'ya and içerim ki şu hâlden haberim bile olmuyor, ne yapayım”¹¹⁸ demektedir. Kendisinden haberi bile olmayan âşık, bu *dîvanelik* içinde kendisini nasıl anlatabilir? “Bu canlar, o meydanda cansız hâle gelir.”¹¹⁹ Cansız, hâlsiz düşen âşık da hâliyle konuşamaz.

Bir şeyi ifade etmek için onun akıl tarafından kavranılması gerekir. Aşk, doğası gereği, akıl tarafından kavranılamamaktadır. Bundan dolayı insan akli, aşkla ilgili düşünceler arasında bağ kurup onları anlamlı bir şekilde kelime kalıplarına dökerek dile getirmede acze düşmektedir. Mevlânâ'ya göre, akıl, bütün yolları-yordamları bilir de aşkın yolunu-yordamını bilemez, şaşırır-kalır;¹²⁰

¹¹⁰ *Dîvân*, I, s. 175, b. 1658.

¹¹¹ *Rubâiler*, I, s. 46, b. 216.

¹¹² *Dîvân*, VII, s. 314, b. 4034.

¹¹³ *Dîvân*, VII, s. 452, b. 5882; V, s. 228, b. 2645.

¹¹⁴ *Mesnevî*, V, s. 180, b. 2189.

¹¹⁵ *Divan*, VII, s. 314, b. 4035. (Mevlânâ, aşkı suya benzetmekle onun bereket, hayat, temizleme unsuru oluşuna işaret etmiş olabilir.)

¹¹⁶ *Divan*, III, s. 403, b. 3885.

¹¹⁷ *Mesnevî*, I, s. 159, b. 1992.

¹¹⁸ *Rubâiler*, II, s. 215, Rubâi: 1048.

¹¹⁹ *Mesnevî*, VI, s. 14, b. 151.

¹²⁰ *Dîvân*, III, s. 76, b. 555; ayrıca bkz. *Dîvân*, I, s. 363, b. 3332; II, s. 174, b. 1419.

aklı-fikri karışır gider.¹²¹ Bilemeyen, şaşkınlık geçiren, şaşırın ve aklı-fikri karışan kişi, bir şeyi düzgün olarak nasıl anlatabilir?

Aşk, her çeşit şekilden arıdır.¹²² Bunun için o tanımlanamaz. Harf kap, mâna su gibidir.¹²³ Kab, sınırlı olanı taşır, koca anlam denizini küçük kaplara sığdırmak veya onlarla taşımaya çalışmak ne derece mümkündür? Bunun için akıl, aşk alanında topallar, düzgün yol alamaz.¹²⁴ Bütün akıllar, anahtar kesile aşk kilidini açamaz.¹²⁵ Akıl onu açamaz, açamayınca anlayamaz, anlayamayınca da anlatamaz veya hakkında konuşamaz!

Aşk, kendisi de, dili de gariptir. Bunun için o anlatılamaz, anlatılmaya çalışılsa da anlaşılabilir.¹²⁶ Kısacası, aşkı anlatmak aklın harcı değildir.¹²⁷ Aşk deliliği, yüz binlerce kâinat dolusu akıldan daha iyidir; çünkü akıl, baş davasına girer, aşkınsa ne başı vardır, ne ayağı.¹²⁸ Baş, ayağı, tedbiri, düzeni, rasyonel tutumu olmayan nasıl hadde (tanıma), hududa sığar da tanımlanabilir? Akıl karşısında aşk güçlüdür. Aşk, zincirini bir oynattı mı Eflatun'un bile akı zıvanadan çıkar.¹²⁹ Böylece, güçlü olan karşısında aşkı anlatmak iyice cılız kalanın harcı değildir!

Aşk kasırgasına karşı akıl, bir sivrisinekçiktir.¹³⁰ Yani aşk karşısında direnmeye veya onu anlatmaya aklın mecali yoktur. Âşıklık halinde akıl kalmıyor ki o aşkı anlatabilsin veya aktarabilsin! Zira akıl, aşk meydanında topal bir eşektir.¹³¹ Akıl, kendisi bile oturacak, yerleşecek bir yere-yurda sahip değilken¹³², kendini, sınırlarını ve gücünü bile tam olarak anlamış ve oturtmamış iken, akıl nasıl anlayıp, manasını oturtsun yani tanımlasın? Akıl, aşk alanında ince tetkiklere girişemez. Bu incelemeyi yapamayınca da onu anlayıp anlatamaz.¹³³ Akıl aşka yabancıdır, onu tanıyamayınca tanımlayamaz da!¹³⁴ Akıl, beden kaygısı çeker. Beden kaygısı çekenlere aşk anlatılmaz.¹³⁵ Âşıkların yanında aklın açıklamalarda bulunmaları alaya alınır. Öyleyse akıl ayağa düşmemek için susmalı, aşkı anlatmaya kalkışmamalıdır.¹³⁶

Dil, aşkın doğmasının veya varolmasının nedeni olan sevgiliyi anlatmada âciz kalır.

¹²¹ *Dîvân*, III, s. 77, b. 570. Bu konuda bkz. Demirci, Mehmet, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, İzmir 1997, s. 38-41.

¹²² *Dîvân*, II, s. 252, b. 2055.

¹²³ *Mesnevî*, I, s. 24, b. 296.

¹²⁴ *Dîvân*, I, s. 164, b. 1548.

¹²⁵ *Dîvân*, V, s. 139, b. 1596-1598; s. 231, b. 2681.

¹²⁶ *Dîvân*, V, s. 67, b. 793.

¹²⁷ *Dîvân*, III, s. 254, b. 2400.

¹²⁸ *Dîvân*, III, s. 110, b. 893.

¹²⁹ *Dîvân*, III, s. 159, b. 1392.

¹³⁰ *Dîvân*, V, s. 272, b. 3180.

¹³¹ *Dîvân*, VII, s. 624, b. 8304; s. 371, b. 4818.

¹³² *Dîvân*, III, s. 180, b. 1616.

¹³³ *Dîvân*, VI, s. 16, b. 126.

¹³⁴ *Dîvân*, IV, s. 8, b. 1441.

¹³⁵ *Dîvân*, III, s. 91, b. 700.

¹³⁶ *Dîvân*, VII, s. 301, b. 3858.

Anlatılışı hiçbir dile sığmaz, imkân yoktur onu anlatmaya ...¹³⁷

Söyleyeyim desem söze gelmiyorsun, gizleyeyim desem bu daha beter; ululuğundan ne dünyaya sığıyorsun, ne gizli âleme.¹³⁸

Seni nasıl anlatayım, nasıl bildireyim; çünkü ebedî olarak anlatış senden âciz, bildirişin haberi bile yok senden.¹³⁹

Dilim de ona ulaşmaya gitti, canım da; fakat onu anlatacak dil nerede bende?¹⁴⁰

Sus, beyit düzüp durma, senin evine konuk olan (sevgili) ne beyitlere sığar, ne evlere-konuklara.¹⁴¹

Dilin sevgiliyi anlatmada yetersiz kalışının temelinde aklın âcizliği yatmaktadır. Akıl bu konuda âciz olunca, haliyle sevgiliyi ve onun aşkını tanıtmada da yetersiz kalıyor demektir.

... Ondan az bahset; çünkü akıl sözü, ondan bahsedemez, haddi bile değildir onun.¹⁴²

Ey sözünden kalıp susan, ey eşinden ayrı düşen; nasıl oldu da o keskin aklını yitirdin de böyle şaşırıp kaldın?¹⁴³

Dilin sevgiliyi ve aşkı anlatmada âciz kalışının bir nedeni de onun ağza, şekle/sûrete sığmayışdır.

Gerçeklerin canısın sen, aynı zamanda gönüller alan hayaller de sensin, şu ağza sığmayan yüce, büyük şekiller, sûretler de sensin.¹⁴⁴

Sevgiliye ve dolayısıyla aşka ait sırları ifade edememe kaygısı da bunları anlatmada dili acze düşürür.

Yeter artık, senin sırrın zaten dille dudakla anlatılamaz; şu anlatış da iyilerin hayali gibi baş köşelere gider kurulur.¹⁴⁵

Yine sevgiliyi ve aşkı anlatmada dilin âciz kalışının bir diğer nedeni de onun eşi ve örneğinin olmayışdır. Bilindiği gibi mantıkta, cinsi, ayrımı, eşi ve benzeri olmayan bir şey tanımlanamamaktadır.¹⁴⁶

Fazla, eksik, bunca lâkabını söyledim ama o derece eşi-örneği yok ki yüzlerce örnek getiriliyor da yine anlatılamıyor.¹⁴⁷

Dil, sevgiliyi vasfetme ve övmeye âciz kalır. Mevlânâ sevgiliye, “aklımızın aklı”, “sarayın direği”, “gökyüzündeki Ay”, “şehrin padişahı”, “Süleyman”, “hoş soluklu Mesih”, “zamanın Nuh’u”, “can”, “Hâlil”, “Mustafa’nın nuru”,

¹³⁷ *Dîvân*, VI, s. 350, b. 3612.

¹³⁸ *Dîvân*, IV, s. 56, b. 465.

¹³⁹ *Mecâlis*, s. 33.

¹⁴⁰ *Dîvân*, VI, s. 272, b. 2742.

¹⁴¹ *Dîvân*, II, s. 433, b. 3641. (Buradaki “beyit eş-sesli bir sözcük olup hem ev, hem de şiir anlamında kullanılmıştır.)

¹⁴² *Dîvân*, III, s. 358, b. 3528.

¹⁴³ *Dîvân*, III, s. 430, b. 4139.

¹⁴⁴ *Dîvân*, II, s. 406, b. 3397.

¹⁴⁵ *Dîvân*, VII, s. 90, b. 1206.

¹⁴⁶ Bkz. Emiroğlu, İbrahim, *Klasik Mantığa Giriş*, Ankara 2004, s. 90-91 (Tanımlanamazlar)

¹⁴⁷ *Dîvân*, II, s. 50, b. 407.

“güzellik Yusuf'u”, “arı-duru inci”, “Güneş'in canı” ... gibi adlar ve sıfatlarla seslenmesine rağmen, devamla,

Sus ki kıyâmete dek, belirtilerini söyleyen, yine de gizli bir defineden bir arpacık göstermiş olursun ancak.¹⁴⁸

Sus, bitir artık a gönül; görüyorsun ki o güzellik lakaplara sığmıyor.¹⁴⁹ diyerek, onu vafsetme ve övmeye dilin âciz kalacağını anlatmak istemektedir.

Mâşûka duyulan **özlemi** anlatmada da dil âcizdir. Mevlânâ, sevgiliye duyulan hasreti ifadede dil, yazı, mektup ve elçinin acze düşeceğini belirtir.¹⁵⁰

Âşığın gücü ve takatinin kalmayıışı ve hayretinin iyice artması da onu ifadede acze düşürür.

Söylemeye gücüm kudretim yetseydi söylenecek neler söylerdim, neler söylerdim de gökteki canlarla melekler bile beğenirlerdi.¹⁵¹

Mevlânâ şu beyitlerde, dilin aşkı ve mânevi sırları ifadede âciz kaldığını doğrudan dile getirmektedir.

Söz, bu hâlin övüşüne gelince kalem de kırıldı, kâğıt da yırtıldı.

Hiç deniz, bir kaba sığar mı? Aslanı bir kuzu kapıp götürülebilir mi?¹⁵²

Mevlânâ, **canı** anlatmanın zorluğunu ve bu konuda acze düşüleceğini, aşağıdaki cümleleriyle şöyle dile getirir:

Canım, aşka binlerce ince, gizli şeyler konuştu; öylesine söyleştiler ki o sözler, ne harfe sığar, ne söze.¹⁵³

Dil, bin türlü konuşan bir papağan olduğu hâlde gönlün hâlinin sırlarından yüzde birini anlatamaz. Zira, âşıkların gönül sırları anlatılıp yazılamaz.¹⁵⁴

Mevlânâ'ya göre aşkın ne olduğunu **aşka sormak** gerekir. Aşkın, Mevlânâ'nın açıklamasına ihtiyacı yoktur. Aşkın tercümanı yine aşkın kendisidir.¹⁵⁵ Aşk, tatmayanın anlayamayacağı bir zevktir. Anlaşılmayınca nasıl anlatılsın? Zira aklı başında olan kimseler aşk sarhoşunun zevkini asla anlayamaz.¹⁵⁶ Kim aşkı seçerse sarhoş olur, iradesi elinden gider.¹⁵⁷ Sarhoş ve iradesiz olan da yine aşkı nasıl dile getirebilirsin? Aşkın dile getirilmesinden ziyade onun yaşanması teklif edilir. Dile getirilmek istense bile o, beden dili, **can dili** ve **gönül dili**yle ifade edilir.¹⁵⁸

Yeri yurdu yıkan şey nasıl olur da mekâna sığar? Haddi olmayan nur,

¹⁴⁸ Dîvân, VII, s. 552-553, b. 7265-7279.

¹⁴⁹ Dîvân, VI, s. 121, b. 1096. Ayrıca bkz. Dîvân, I, s. 159, b. 1504; II, s. 15, b. 127; III, s. 396, b. 3826; V, s. 153, b. 1774; VII, s. 152, b. 1914; s. 504, b. 6610.

¹⁵⁰ Bkz. Mektuplar, s. 98, Mektup: LXV; s. 108, Mektup: LXXI; s. 194, Mektup: CXXX;

¹⁵¹ Dîvân, IV, s. 383, b. 3686; V, s. 361, b. 4641; s. 360, b. 4625.

¹⁵² Mesnevî, V, s. 241, b. 1195-1196.

¹⁵³ Dîvân, III, s. 251, b. 2368.

¹⁵⁴ Bkz. Eflâki, Âriflerin Menkabeleri, I, s. 561.

¹⁵⁵ Dîvân-ı Kebîr, IV, s. 187, b.1745-1746; I, s. 201, b. 1919.

¹⁵⁶ Dîvân, I, s. 60, b. 535-536.

¹⁵⁷ Dîvân, V, s. 140, b. 1616; VII, s. 373, b. 8646.

¹⁵⁸ Dîvân, II, s. 420, b. 3523; VII, s. 628, b. 8354, 8356-8358; Mesnevî, I, s. 159, b. 2001.

nasıl olur da hadde girer?¹⁵⁹

Mevlânâ hâl ve hâlvetin yaşanarak anlaşılacağını, bunun anlatışa sığmayacağını defalarca söyler durur.¹⁶⁰

“... Kuyruğu güdük söz, sırları nasıl anlatabilir?”¹⁶¹ diye soran Mevlânâ, sırlara vâkıf olmak ve bu alanda söz söylemek için canın, iki büklüm olmuş feleğin çarkından dışarı sıçraması gerektiğini söyler.¹⁶²

Aşk âleminin güzelliklerini görmek için göz gerekir, söz değil.¹⁶³ “Gözün bir an içinde gördüğünü dil, yıllarca söylese anlatamaz”¹⁶⁴ “... Kuyruğu güdük söz, sırları nasıl anlatabilir?”¹⁶⁵ Bundan dolayı, diyor Mevlânâ,

Eğer bundan ötesini anlatmaya kalkışırsam ahmaklık etmiş olurum. Çünkü bunu açmak, bunu anlatmak, anlayışın ötesindedir. Söylesen akıllar hayran olur, yazsam birçok kalem kırılır.¹⁶⁶ Zira Ağaçların yapraklarını kim sayabilir? Sonu olmayan şey, nasıl söze sığar?¹⁶⁷

Aşkî deşifre etmemek, âmiyane tabirle onu ayağa düşürmemek gerekir. Aşkî sır olarak saklamak onun doğasına daha uygundur. Bir Hak âşığı olarak Mevlânâ'nın bir kısım düşüncelerinin sırlar içerdiğine ve bunları açıklamak istemediğine, aşağıdaki cümlelerinde, tanık oluyoruz.

... Andolsun Allah'a, şu gönülde, söylenecek ne ince sözler var, yalnız söylemeye imkân yok!¹⁶⁸ “Burada artık sus, dudağını yum!..”¹⁶⁹ “... Ben o sözleri anlatamam ki!”¹⁷⁰ “... Bu söylediklerimi gizli tutmanı, hiç kimseye söylememeni dilerim. Bu mektuptaki sözlerde bir sır var; öbür sözler, onu tamamlayan sözler. Bu düşünceden kaçıp kurtulmanın çaresi de vardır, hem de hatırımda ama yazmaya imkân yok.”¹⁷¹ Zaten halden anlamayana hal arz edilmez, aşktan anlamayana da aşk söylenmez. Sır, ancak sırrı bilenle eşittir. Sır, onu inkâr eden kişinin kulağına söylenmez.¹⁷² Sevgilinin sırlarını gizli kapalı geçmek daha güzel; dilberlere ait sırları, başkalarına ait sözler içinde söylemek daha hoştur.¹⁷³

Bu bahisler (mana âlemi, aşk, vuslat, hâl, hâlvet...) buraya kadar söylenebilir. Bundan sonra ne zuhura gelirse gizlenmesi gerekir. Söylense de faydasız. Yüz binlerce cehdetsen de anlatmaya çalışsan yine açığa çıkmaz.

At ve üzengi deniz kıyısına kadar gider. Ondan sonra tahtadan bir at

¹⁵⁹ Mesnevî, VI, s. 11, b. 116.

¹⁶⁰ Dîvân, V, s. 290, b. 2686; I, s. 299, b. 2775; Mesnevî, II, s. 137, b. 1791.

¹⁶¹ Dîvân, I, s. 330, b. 3033.

¹⁶² Dîvân, II, s. 166, b. 1332.

¹⁶³ Dîvân, III, s. 261, b. 2493.

¹⁶⁴ Mesnevî, III, s. 162, b. 1994.

¹⁶⁵ Dîvân, I, s. 330, b. 3034.

¹⁶⁶ Mesnevî, II, s. 136, b. 1775-1776.

¹⁶⁷ Mesnevî, III, s. 155, b. 1904.

¹⁶⁸ Dîvân, II, s. 453, b. 3542.

¹⁶⁹ Mesnevî, VI, s. 83, b. 1008.

¹⁷⁰ Mesnevî, VI, s. 87, b. 1067.

¹⁷¹ Mektuplar, s. 15, Mektup: VI.

¹⁷² Mesnevî, VI, s. 3, b. 6.

¹⁷³ Mesnevî, I, s. 11, b. 135-136.

(gemi) gerek.¹⁷⁴

Mevlânâ, aşk sırlarını anlatmaya ruhsat verilmediğini belirtir. Yani bir güc, âşığın konuşmasını âdeta engellemektedir.

Kime aşk sırlarını öğrettilerse,
Ağzını diktiler, söz söyletmediler.¹⁷⁵

Dilin âciz kalıp, aşkı anlatamaması doğal görülür. “Birçok insanın kalbi bu sözlerle dolu olabilir. Fakat onları kelime ve cümleler hâline getiremezler. Her ne kadar söylemek ister de, söyleyemezlerse buna şaşılabilir ve bu kimselerin durumu, aşka mani değildir. Belki esas olan kalbin dileği aşk ve sevgidir.”¹⁷⁶ Aşağıdaki beyitler, aşkın anlatılmama nedenleri hakkında fikir verecek niteliktedir.

Aşk, gönül şehrini boyuna yağma eder durur da âşık, onun için dağınık sözler söyler.¹⁷⁷

Aşk, ucu bucağı bulunmaz derin ve ulu bir denizdir. Başlangıcı bilinmeyen sırlarla dolu bir deryadır o. Canlar, onda hep boğulmuş bir hâldedir. Onun bir damlasında umut, üst tarafında hep korku vardır.¹⁷⁸

Bön adam ne söyleyebilir; güneşten ancak bir zerre, uçsuz bucaksız denizden bir katre olan kişi, şu sonsuz (aşk) macerayı nasıl anlatabilir?¹⁷⁹

Ey tulum, burası mademki ırmak kıyısı değil, ağzını kapat. Bu şeker denizinin ne kıyısı var, ne kenarı!¹⁸⁰

Biraz önce, dilin âciz kalıp, aşkı anlatamamasının doğal olduğunu söyledik. Bu doğallığı, yoğun aşkını yaşarken âşığın yaşadıklarını dile getirmede ikilem içerisinde kalmasına da taşıyabiliriz. Zira o, mâşukunu müşâhede ederken o hâlin zevki ve sarhoşluğu içerisinde kendinde değildir; o zevk hâli sona erdiğinde de zevki ve gördükleri geride kalmıştır. Bu durumu Mevlânâ'nın aktardığı şu hikâyeden gayet rahat çıkarabiliriz: Bir padişah dervişin birine: “Tanrı'nın huzurunda, Tanrı'nın tecellisine ve yakınlığına mazhar olduğun anda, beni hatırla!” dedi. Derviş: “O huzurda, güzelliğin güneşi bana vurunca ben kendimi bile hatırlamıyorum, seni nasıl hatırlayayım?” cevabını verdi.¹⁸¹ Bir başka yerde de Mevlânâ, “Ben kendimi bile bulamıyorum, sözü nereden bulacağım?”¹⁸² diyerek hem tevazû göstermekte, hem de Hakk âşığının yaşadığı derin tecrübenin etkisiyle bir hayli yıprandığını ve bu yıpranmışlık içerisinde kendisini ifade etmede zorlandığını anlatmak istemiştir.

Fakat tüm bu dile getirilemeyişine rağmen aşk, **gizlenemez de**. O, dille olmasa da hâlde kendisini belli eder.

¹⁷⁴ Mesnevî, VI, s. 368, b. 4620-4622.

¹⁷⁵ Mektuplar, s.136, Mektup: XCII.

¹⁷⁶ Fih, s. 261.

¹⁷⁷ Dîvân, III, s. 372, b. 3633.

¹⁷⁸ Rubâiler, II, s. 202, Rubâi: 987.

¹⁷⁹ Dîvân, I, s. 11, b. 50.

¹⁸⁰ Mesnevî, III, s. 93, b. 1156.

¹⁸¹ Fih, s. 22.

¹⁸² Dîvân, VII, s. 633, b. 8429.

Fakat aşkı örtmek nedir? Ateşi yün ve pamuk içinde gizlemek? Ne kadar örtersen o kadar meydana çıkar!

Ben onu örtmeye çalıştım mı o, bayrak gibi baş kaldırır, işte buracıktayım der.

Benim inadıma o, iki kulağımdan yakalar da, a kendi bildiğine giden, beni nasıl örteceksin, nasıl gizleyeceksin? Hadi gizle bakalım, der.

Derim ki: Bu benim küp içinde mahpus... fakat şarap gibi küp içinde ıslık çalmaktayım.¹⁸³

b- Sözü veya Dilin Yetersizliği

Aşk, bir imaj uyandırmak, hakkında fikir edindirmek için kelimelerle tasvire çalışılır. Onun aslını, hakikatini anlatmaya dil kâfi değildir. Zira Mevlânâ'nın belirttiği gibi, "gerçek mananın kelime ve cümlelerle belli olması (yani onların tam anlamıyla açığa çıkması) mümkün değildir."¹⁸⁴ Bilindiği gibi dil, görüneni anlatır, hâliyle o, sınırlı olanı anlatır. Âşık da sınırları aşmak istediğine göre imkânları sınırlı olan dil, onu anlatmada yeterli olmayacaktır.

Düşünce sözü aştığından, insan, her düşündüğünü dil kalıbına sokmada âciz kalacaktır. Aşkı ucu bucağı bulunmayan ulu bir denize, kelimeleri de keçe ve testiye benzeten Mevlânâ, "Denizi testiye dökersen ne alır ki?"¹⁸⁵, "Ağa, sayılı balıktan başka ne sığabilir ki?"¹⁸⁶ diye sorar. Zaten aşk denizi sırlarla doludur.¹⁸⁷ Sırları ise anlatmamak, ele vermemek gerekir.

Mâna, ölçü ve kalıba sığmamaktadır. Bundan dolayı da manalar, sözlerle anlatılamamakta veya en azından noksan anlatılmaktadır.¹⁸⁸ Mevlânâ'ya göre, mânayı şiire sığdırmaya çalışmak, onu heder etmek demektir.¹⁸⁹ Bunun için o, hem sözden bîzârdır, hem de dilin sınırlı oluşu ve meramını ifadede âciz kalışından dolayı üzülmetedir.¹⁹⁰ O, dilin anlam karşısındaki aczini, şöyle ifade eder.

Bunun ötesini anlatmada dil âcizdir; dilin işi-gücü, görüneni anlatmaktır zaten.¹⁹¹

Bu mâna, kelâma gelmez, bu söz, hitama ermez. Dalgalar yorulur, köpükler durulur, denizler bâki.¹⁹²

(Öyleyse) bu aczinden ağzını yum, söze gelmeyen şeyi söylemeye

¹⁸³ Mesnevî, III, s. 388, b. 4773-4777. (Yani yerimde duramamakta, kabarıp taşmaktayım.)

¹⁸⁴ Fih, s. 296.

¹⁸⁵ Mesnevî, I, s. 2, b. 20. (Bu mısradaki, insanın dünya malına tamah göstermemesi, kanaat ehli olması da işlenmektedir. Bkz. Tahirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, İstanbul 1971, I, s. 76-77; Konuk, A. Avni, Mesnevî-i Şerif Şerhi, İstanbul 2004, I, s. 92).

¹⁸⁶ Dîvân, II, s. 187, b. 1523-1524.

¹⁸⁷ Rubâiler, II, s. 232, b. 987

¹⁸⁸ Dîvân, VI, s. 364, b. 3778.

¹⁸⁹ Mesnevî, I, s. 123, b. 1528.

¹⁹⁰ Fih, s. 223.

¹⁹¹ Dîvân, VI, s. 331, b. 3402.

¹⁹² Çelebioğlu, Âmil, "Mevlânâ ve Mesnevî Hakkında Birkaç Söz", Mevlânâ, Der.: Vedat Genç, İstanbul 1994, s. 116.

kalkışma!¹⁹³

Söz, oldukça önemli ve değerli olmasına rağmen, meramı anlatmada özellikle aşk gibi duyguları anlatmada yeterli değildir. Mevlânâ'ya göre söz, bir davula benzer. Davulun rolü aşkı duyurmaktır, duyurmak (yani ses ve söz) ise başkaları içindir; başkaları için olan da önemli değildir.¹⁹⁴ Yine ona göre söz, çocuk oyuncağına¹⁹⁵, sineğin kanat çırpmasına¹⁹⁶ ve eşeğinin boynundaki çingırağa benzer.¹⁹⁷ Yine söz, ırmak kıyısında çamaşırları gereksiz yere dövmek gibi boş bir uğraştır.¹⁹⁸ Söz, mâna değirmenine ancak bir laktaka, beyhude bir dırılıdır; hâlbuki değirmen dırılıyla değil suyla döner.¹⁹⁹

Bunlara ilâve olarak Mevlânâ'nın, "a harfle ses arasında kokuşup kalan"²⁰⁰, "... Bu üstünü dil anlatamaz ki!"²⁰¹, "Binlerce defa söyledim sana, sus dedim, fayda yok sözden..."²⁰², "... Dilin gücü-kuvveti yok..!"²⁰³ ifadelerinden de, sözü yeterli görmediği anlaşılmaktadır. Ona göre söz kabuk, ayak ve bağıdır,²⁰⁴ bundan dolayı o, aşkı ve meramı ifade etmede yetersizdir.

Söz, özellikle mana alanında, değerli ve yeterli değildir.²⁰⁵ Dildekiler değil gönül ve gönüldekiler değerlidir.²⁰⁶ Söz bir hayal olduğundan insanın ona saplanıp kalmaması gerekir.²⁰⁷ Bunun için dil, aşkı ve sevgiliyi anlatmada çok daha yetersiz kalmaktadır.

Gökler kadar geniş bir ağız isterim ki o meleklerin bile kıskandıkları güzeli öveyim. Feryad ü figan, o ağza sığmaz.

Hatta bu çeşit bir ağza sahip olsam yahut bunun yüz misli geniş bir ağız elde etsem yine de feryâd u figan, o ağza sığmaz.²⁰⁸

"Dildeşinden (mâşûkundan/gönlünü kaptırdığından) ayrı düşen, yüz türlü nağmesi olsa bile dilsizdir"²⁰⁹ diyen Mevlânâ, aşk ıstırabını dile getirmenin zorluğunu ve bu konuda dilin yetersiz kalışını tekrar belirtmek istemektedir.

Yine, yaşayanın mâşuk olduğunu, Âşığın ise bir ölü ve perde olduğunu belirten Mevlânâ, bunlarla aşkı dile getirmede dilin âciz kaldığına işaret

¹⁹³ Dîvân, VI, s. 250, b. 2498.

¹⁹⁴ Dîvân, III, s. 108, b. 871; V, s. 342, b. 4257; VII, s. 182, b. 2296; s. 328, b. 4218; s. 326, b. 4197.

¹⁹⁵ Dîvân, VII, s. 214, b. 2716.

¹⁹⁶ Dîvân, VII, s. 316, b. 4053.

¹⁹⁷ Dîvân, VII, s. 184, b. 2335.

¹⁹⁸ Dîvân, VII, s. 380, b. 4932.

¹⁹⁹ Dîvân, I, s. 312, b. 2886.

²⁰⁰ Dîvân, IV, s. 263, b. 2528.

²⁰¹ Mesnevî, VI, s. 7, b. 65.

²⁰² Dîvân, III, s. 90, b. 690.

²⁰³ Dîvân, IV, s. 383, b. 3686.

²⁰⁴ Dîvân, IV, s. 140, b. 1254; V, s. 289, b. 3437-3438.

²⁰⁵ Dîvân, I, s. 312, b. 2886.

²⁰⁶ Dîvân, II, s. 187, b. 1525.

²⁰⁷ Dîvân, VII, s. 402, b. 5245.

²⁰⁸ Mesnevî, V, s. 155, b. 1884-1885; bkz. Dîvân, I, s. 123, b. 1157; IV, s. 228, b. 2164; s. 250, b. 2391.

²⁰⁹ Mesnevî, I, s. 3, b. 28.

etmektedir. Zira ölünen anlatım mecali yoktur; haliyle anlatılanlar da halini açığa vurayım derken aslında halini perdeleyen, gizleyen çabalar olmaktadır. Bir çağdaş şairimiz bu durumu destekler nitelikte şöyle demektedir:

Susarak anlattım bütün gizliyi
Sakladım duygumu ben konuşarak.²¹⁰

Aşk konusunda söz veya dil yetersiz, akıl da âciz kalınca²¹¹ aşkı ne anlatacaktır? Bu sorunun pratik cevabı, **aşkı yine aşk anlatacaktır.**

Susayım, susayım da aşk, kendisini kendi anlatsın, canı besleyip geliştiren, ucu sonu olmayan bir anlatışa dalsın.²¹²

Geceleri benim hâlîmi ancak benim gibisi bilir;
Yanıp yakılanların geceleri nasıl geçer; ne bilirsin sen?
Birisî âşıklık nedir? diye sordu;

Dedim ki: benim gibi olursan bilirsin.²¹³

c- Sözün Yetersiz Kalışı Yanı Sıra Zarar Doğurması

Söz, bazen meramı ifade etmede yetersiz kaldığı gibi, bazen de zarara sebep olur. Bunun için Mevlânâ, söz yanlısı değildir.

Sus ki dil, baştan-başa ziyandır; ne diye kaçıyorsun dile doğru?²¹⁴

“Perdeyi kaldır ve açıkça söyle ki ben, güzelle gömlekleli olarak yatmam” dedi.

Dedim ki: “ O, apaçık soyunur, çırlıçiplak bir hale gelirse ne sen kalırsın, ne kucağın kalır, ne belin!”²¹⁵

Sözün zararlarından şöyle bahsedilir: Söz **incitir**²¹⁶, sevgiliyi ve aşkın tadını kaçırır.²¹⁷ İnsanı **oyalar** ve işten-güçten alı kor²¹⁸; bakış ve görüşü etkiler²¹⁹, düşünceleri dağıtır.²²⁰ Söz, düşünceleri dağıtmakla kalmaz, şüphe ve yadırgamaya yol açarak, anlamın sâfiyetini de bozar.²²¹ Bundan dolayı söz **kara yüzlüdür**. Özü, yüzü ve gerçeği **perdeleyip**, güzeli müşâhede etmeye engel olur. O, gerçeğin üzerini örten **toz** gibidir.²²² Hâliyle bu toz, aşk sırrını da kapatır.²²³

²¹⁰ İnan, Mehmet Âkif, “Zaman”, Hicret, Ankara 2006, s. 36.

²¹¹ Mesnevî, I, s. 9-10, b. 112-115.

²¹² Dîvân, I, s. 201, b. 1919.

²¹³ Macâlis-i Sab'a, s. 82.

²¹⁴ Dîvân, V, s. 353, b. 4463.

²¹⁵ Mesnevî, I, s. 11, b. 138-139.

²¹⁶ Dîvân, III, s. 304, b. 2548

²¹⁷ Dîvân, III, s. 181, b. 1634; II, s. 340, b. 2837.

²¹⁸ Dîvân, II, s. 99, b. 809.

²¹⁹ Dîvân, II, s. 339, b. 2824.

²²⁰ Dîvân, V, s. 460, b. 6294.

²²¹ Dîvân, VI, s. 379, b. 3956.

²²² Dîvân, II, s. 114, b. 934; s. 348, b. 2908; III, s. 143, b. 1244; s. 374, b. 3649; V, s. 23, b. 285; s. 140, b. 1620; s. 165, b. 1890, s. 289, b. 3438; VI, s. 211, b. 2085; s. 98, b. 865; VII, s. 121, b. 1511; s. 91, b. 1123; s. 206, b. 2613; s. 369, b. 4785; s. 423, b. 5512.

²²³ Dîvân, III, s. 303, b. 2937.

Söz, insana sıkıntı-zahmet verir²²⁴, baş ağrıtır²²⁵, gönlü derde-tasaya düşürür²²⁶, sırları deşifre eder, ayıbı ortaya çıkarır²²⁷; yel gibi, saman gibi uçar ve gönlü sıkar gider.²²⁸

Söz, kişiyi yerinde saydırır, âşığı yorar ve onu uyutur; uyuttuğu gibi ayltır ve zevkinden de eder.²²⁹ Mevlânâ'ya göre söz tehlike de arz eder. Zira o, tuzaktır²³⁰, ateşi söndüreceğine alevlendirir ve yayar²³¹, yılan gibi ısırır²³², kibre düşmeye vesile olur²³³, başı derde sokar²³⁴; inatlaşmaya, kavgaya, ayrılığa hatta savaşa bile yol açar.²³⁵

d- Yaşama Problemi

Tasavvufta önemli bir yer tutan ve dilimize “Tatmayan bilmez” şeklinde geçen bu sözü aşk alanına taşımak uygun düşecektir. Aşkı da tatmayan veya yaşamayan, gerçek boyutuyla bilemeyecektir. Hâl ehlini ve onların dilini en iyi şekilde yine hâl ehli anlayacaktır. Gelişmemiş, çocuk, câhil, gâfil, ham, sûret ehli ve mukallit olanlar aşk hâlini anlayamaz, hele dile hiç dökemezler.²³⁶ Aşkı yaşayanlar birbirinin halinden ve dilinden daha iyi anlarlar.²³⁷

Aşk insanı cansız hale sokar; cansız, hâlsiz bir durumda olan âşık da hâliyle konuşamaz. Onun bu güçsüzlüğü, kendi zayıflığından ziyade, yukarıda da belirttiğimiz gibi, yaşadığı tecrübenin karakterinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda Sultan Veled, şunları söylemektedir: “Bu mesel değil, misâldir. Akıl, bilgi ve zeka ile bunu hâlletmek imkânsızdır. Bu havada sıdk ve aşk kanadıyla uçmak lâzımdır. Yazı öğrenmeden okunamayacağı gibi, tatmayan da bu hâli bilemez; ... açıklamaya ve dile bundan fazlası gelmez! ... Meselâ, bir insan karadan yola çıkarsa, kara yolunun menzillerini, şehirlerini dağlarını, sahralarını, çimenliklerini, ormanlarını anlatabilir. Bunlar tasvire sığar, fakat bu adamın yolu gide gide denize dayansa, bu deniz üzerindeki yolculukta gâyeye ulaştıktan sonra

²²⁴ Dîvân, VII, s. 20, b. 267.

²²⁵ Dîvân, V, s. 98, b. 1121.

²²⁶ Dîvân, VII, s. 155, b. 1952; I, s. 149, b. 1393; II, s. 375, b. 3141.

²²⁷ Mesnevî, I, s. 288, b. 3608-3609.

²²⁸ Dîvân, V, s. 270, b. 3163; s. 383, b. 5032.

²²⁹ Dîvân, III, s. 311, b. 3026; s. 43, b. 290; V, s. 184, b. 2095; s. 298, b. 3349; V, s. 252, b. 2944; VI, s. 301, b. 3070.

²³⁰ Dîvân, V, s. 184, b. 2095.

²³¹ Dîvân, VI, s. 91, b. 795.

²³² Mesnevî, I, s. 206, b. 2563.

²³³ Dîvân, I, s. 174, b. 1647.

²³⁴ Mesnevî, I, s. 146, b. 1830-1831.

²³⁵ Dîvân, V, s. 279, b. 3288; III, s. 145, b. 1260; II, s. 163, b. 1299; I, s. 84, b. 775; s. 317, b. 2934.

²³⁶ Fih, s. 133, 213; Dîvân, I, s. 8, b. 16; III, s. 320, b. 3129; Mesnevî, II, s. 254, b. 3318; III, s. 235-236, b. 2900; s. 104, b. 1292; IV, s. 243, b. 3038; s. 121, b. 1499; Eflakî, Âriflerin Menkabeleri, I, s. 358-359.

²³⁷ Dîvân, III, s. 343, b. 3371; V, s. 3, b. 15; s. 274, b. 3217; VI, s. 193, b. 1857; VII, s. 109, b. 1350; s. 343, b. 4419.

kat ettiği menzilleri, yolları nasıl anlatabilir? Kalem buraya geldi kırıldı!.”²³⁸

Aşkın ne olduğunu tanımlamak ve onu anlatmaktan ziyade yaşamak önemlidir. Bunu Mevlânâ şöyle anlatmaktadır. “Mecnun, Leylâ’ya mektup yazmak istedi, kalemi eline alıp şu beyti yazdı: Hayalin gözümde, adın ağzımda, yâdın kalbimde. Ben nereye yazayım? Senin hayalin gözlerimde yerleşmiş, adın dilimden düşmüyor, yâdın canımın içinde yer etmiş, o halde mektubu kime yazayım? Sen ki bu yerlerde gezip dolaşıyorsun. (Bunun üzerine) Mecnun, kalemi kırıp, kâğıdı yırttı.

Birçok insanların kalbi (aşka dair) bu sözlerle dolu olabilir, fakat kelime ve cümleler haline getiremezler. Her ne kadar söylemek ister de söyleyemezlerse buna şaşılmaz ve bu kimselerin durumu, aşka mani değildir. Belki esas olan kalbin dileği, aşk ve sevgidir. Meselâ çocuk sütün âşığıdır ve ondan yardım görür, kuvvet alır. Bununla beraber sütü anlatamaz ve onun tarifini yapamaz, cümleler haline getiremez ve “Ben süt içmekten ne zevk alıyorum? Onu içmemekle nasıl zayıflıyorum, üzüliyorum!” diyemez. Fakat buna rağmen yetişkin bir kimse, her ne kadar yüz türlü şeylerle sütü anlatsa, tarif etse de, o bunlarla, süttten hiçbir tat alamaz.”²³⁹

Hazret-i Mevlânâ, “Aşk düğün sahibidir. Güveyi olan odur. Ben onun davulcusuyum.”²⁴⁰ diyerek, davulcunun yani konuşanın aşkın niteliğini anlatamayacağını, onu ancak ilân edebileceğini söyler. Zira aşkı tatmayan onu bilemez, bilmeyen ise nasıl anlatabilir? Aşağıdaki beyitlerde bu gerçek dile getirilir:

Aşk yolunda Süleymanlık etmemişsin; bütün kuşların dillerini nerden bileceksin sen?²⁴¹

Söyleyeyim mi sana, hoca, yukardan-aşağıdan ne diye bahsetti durdu? Kendisi alt-üst olmadı da ondan.

Dört ayakla, iki ayakla dünyanın çevresini döndü-dolaştı amma deniz, hiç başından aşmadı hocanın.

Hoca, kendince pek iyi bir hale gelmiş, öyle sanıyor; halbuki hummaya tutulmuş hasta gibi, hatta ondan da beter.

Delil getirmede, inat etmede, savaşmada aşırı vardıkça vardı; fakat candan, can zevkine dair delilden hiçbir haberi yok.

Bahis yolu, inattır, itirazdır, delil getirmedir; gönül yoluysa baştan başa zevktir; baldır, şekerdir.²⁴²

Aşkı yaşamayan, âşıkların halleriyle ilgili bilgi de edinemez. Zira âşıklar kendi hallerini anlatmada zaten zorlanmaktadırlar. Zorlanmasalar bile, kendi hallerinden anlamayanlara, dışta olanlara kendilerini arz etmek istemezler. Zaten, Mevlânâ’nın da belirttiği gibi, aşk sırları layık olandan başkasına

²³⁸ Sultan Veled, Maârif, Çev.: Meliha Anbarcıoğlu, İstanbul, 1993, s. 96, 196, 297-298.

²³⁹ Fih, s. 261.

²⁴⁰ Rubâiler, II, s. 201, b. 984

²⁴¹ Dîvân, VI, s. 355, b. 3671.

²⁴² Dîvân, III, s. 209, b. 1936-1940.

söylenmez.²⁴³

Mevlânâ'ya göre "... Zevk söylemede, sözde olsaydı her zerre, söze gelirdi, söylerdi."²⁴⁴ Bu zevki tadan bilir; onun dışında olan ne onu tam olarak anlayabilir, ne de dile getirebilir.

Bu söze dayanamazsın sen, çünkü suyun dışındasın.²⁴⁵

Anlamak için çile çekmek, ezilmek, mâna değirmeninde öğütülmüş olmak gerekir.²⁴⁶

Kısacası âşğın hâli, tattığı zevk ve bunun akabinde hissettikleri dar söz kalıplarına sığmayacaktır.

Bilir misin, deniz neden kabarıp coşar, dalgalanıp köpürür? Benden işit, çünkü deniz adamıyım, denizdeyim ben.

Kabı dar gelir kendine, geniş yer ister de sonucu su, havalara kalkar.²⁴⁷

Aşkı yaşamayanlar aşkın da âşğın da halinden anlamayacaklar hatta onu delilik /dîvanelik olarak göreceklerdir. Sebeplere bağlı yüze takılıp kalanlar kolayca görünüşe dayalı olarak karar verdiklerinden veya konuştuklarından dolayı gerçeğe dayalı olarak konuşmayan çoğunluğun desteğini yanlarında bulurlar ve öteyi, perdenin arkasını gören aşk adamını horlar, incitir, yarım akıllı ilan ederler. Halbuki sebepler ve görünüşler âleminden dışarı nice sırlar vardır ki bu, göklere doğru uçmak için gerekli olan aşk ile yakalanır.²⁴⁸ Mademki akıl, perdenin hep bu yanını görür, mademki sır hep arka tarafta aşkla bakabilenler için saklı kalır ve mademki çoğunluk aşk adamının daima yukarıyı, öteyi gören yaratıcı benliğini takdir edemez, o halde aşk eri, kalabalığın ölçülerinden anlayış beklememelidir. Bu noktada Mevlânâ, çıkar yol olarak, kitleyi, kalabalığın kabullerini umursamamayı önermektedir. Bu, Rûmî'nin sisteminde *dîvanelik* adını alır. Dîvânelik, aklın tüm güçlerini kullanmış olan hak erinin aşka yükselmesiyle kitleden gördüğü nankör tepkiye karşı takındığı bir aldırma-umursamazlık tavrıdır.²⁴⁹

e- Seviye Problemi

Bu başlıkla, halden anlayamayacaklarından dolayı halka aşkı açıklama gereği duymama kastedilmektedir. Mevlânâ, aşkı ve bir takım manevî ince sırları halkın anlayamayacağı veya yanlış anlayabileceği yahut onların hazmedemeyeceği endişesiyle, açıklamaktan kaçınmaktadır: "Bu söz, çok misâl ister, çok şerh ve izah ister. Fakat avamın anlayışı sürçer diye korkuyorum ..." ²⁵⁰, "Başka sözlerim de var ama onları söylemeyeyim" ²⁵¹, "Bu sırlara herkes

²⁴³ Dîvân, VI, s. 371, b. 3855.

²⁴⁴ Dîvân, I, s. 212, b. 2009.

²⁴⁵ Dîvân, I, s. 296, b. 2741.

²⁴⁶ Dîvân, I, s. 312, b. 2887.

²⁴⁷ Dîvân, II, s. 386, b. 3238-3239.

²⁴⁸ Dîvân, II, s. 61, b. 497-498.

²⁴⁹ Öztürk, Mevlânâ ve İnsan, s. 136.

²⁵⁰ Mesnevî, II, s. 64, B. 840.

²⁵¹ Rubâiler, I, s. 142, Rubâi: 700.

dayanamaz, başı döner, darma-dağın olur gider"²⁵², "...bu türlü sırlar halka nasıl söylenebilir? Kalem buraya geldi ucu kırıldı"²⁵³, "...Ben bu sözü kısa kesiyorum, her aşağılık kişi, sırları duymasın diye."²⁵⁴ Mevlânâ'nın ifadesiyle, "aşağılık kişiler", anlamadıkları kişileri veya aşk ehlini hor hakîr bir hâle getirirler. Söyleyen yüce ve değerli şeyler söylese bile o söylenenlerin değerini ve derecesini düşürür.²⁵⁵

Kısacası o, her şeyi, her zaman, her yerde ve herkese açmak istemez. İlâhî aşk ve mânevî sırlar söz konusu olduğunda Mevlânâ'nın ketumluğu ve hassasiyeti daha da artmaktadır. "...Sonra, söylenmesi imkânsız olan başka bir şey daha var ki, onu konuşmak için hem zaman ve mekân, hem de dost ister."²⁵⁶

Âşığın hâlerinden âşık olan anlar düşüncesini işleyen Mevlânâ, âşk ve gönül ehli olmayana kendisini açma yanlısı değildir:

Yüzün güzel ama canın kafesi tahtadan, kaç git benden; yanarsın; çünkü dilim-sözüm bir alevdir benim.²⁵⁷

Âşığın hâlini veya hissettiklerini, yaşadıklarını, dışta olan kişi anlama ve yorumlamada zorlanacaktır. Bu, "tatmayan bilmez (*men lemyezuk la ya'rif*)" esprisiyle, diğer tecrübeler için de geçerlidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, gelişmemiş, çocuk, câhil, gâfil, ham, sûret ehli ve mukallit olanlar aşkı anlayamayacakları için onlara aşktan bahsetmemek daha uygun olur.²⁵⁸

Mevlânâ'nın, aşkı ve bu konuda hissettiklerini anlatamama gerekçelerinden birini de onun **edep anlayışına** bağlamamız mümkündür. Zira edep, dinleyicilerin veya halkın anlayış seviyesini düşünmeyi, yanlış anlaşılmanmaya çalışmayı da gerektirir.

Ben o sözleri anlatamam ki...!²⁵⁹

Bundan fazla söylemem...²⁶⁰

Bunu anlatmak edepten dışarıdır.²⁶¹

Bu dikkatine ve edebine rağmen âşık, bazen kendini zapt edemez ve deli-dîvane kesilir. Mevlânâ bu durumu doğal karşılamakta ve bir noktaya gelince aşkın dilinden anlamayan halkı umursamaz olmaktadır.

Bana her an **dîvanelik** geliyor ama Tanrı'ya and içerim ki şu hâlden haberim bile olmuyor, ne yapayım?²⁶²

²⁵² Macâlis-i Sab'a (Yedi Meclis), s. 66.

²⁵³ Fih, s. 157.

²⁵⁴ Mesnevî, V, s. 219, B. 2685.

²⁵⁵ Mesnevî, VI, s. 101, b. 1240.

²⁵⁶ Rubâiler, I, s. 250, R. 1214; ayrıca bkz. Dîvân, I, s. 18, B. 129.

²⁵⁷ Dîvân, VIII, s. 429, b. 5581.

²⁵⁸ Fih, s. 133, 213; Dîvân, I, s. 8, b. 16; III, s. 320, b. 3129; Mesnevî, II, s. 254, b. 3318; III, s. 235-236, b. 2900; s. 104, b. 1292; IV, s. 243, b. 3038; s. 121, b. 1499; Eflakî, Âriflerin Menkâbeleri, I, s. 358-359.

²⁵⁹ Dîvân, VI, s. 87, b. 1067.

²⁶⁰ Dîvân, II, s. 453, b. 3542.

²⁶¹ Dîvân, VI, s. 368, b. 4632.

²⁶² Rubâiler, II, s. 215, Rubâi: 1048.

6. Aşk İfade Etme Tıkanmışlığını Aşma Çabası

Âşık veya yoğun mânevi duygulanım içerisinde olanlar, hallerini dile getirmedeki aczini biraz kırmak için mecaza, sembole ve hikâye yollu anlatıma başvururlar.²⁶³ Bunlar, yer yer, paradoksal ifadeler de kullanır. Bu başvuru ve kullanımın nedenini biz, üslûp tarzı, ifade tercihi, sana'at kaygısı yanı sıra temelde tıkanmışlığa bağlamaktayız. Aşk ifade etmeye çalışırken bu tür anlatım ve kullanım tarzlarına başvurma nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.

İlk etapta, dilin gücünün oldukça sınırlı olması ve gizli kalması istenen sırları saklama çabası.

İkinci olarak, aşkın idraki zorlaması, zihni terletmesi ve bunun sonucunda derin anlamların sade bir dile dökülebilme imkânının bulunmaması.

Üçüncü olarak, “âşığın hâlimden âşık olan anlar” anlayışı gereği, nasıl olsa bu tecrübeyi yaşayanın bu sözleri anlayacağı rahatlığı. Ya da, bazen Mevlâna'nın yaptığı gibi, üst idrak seviyesini muhatap edinme, seçkin (havâs)lerin anlayabileceğini düşünme.

Dördüncü olarak, aşkın doğası gereği veya sarhoş edici etkisi altında âşığın, elinde olmadan böyle konuşmak zorunda kalışı yahut kendisini zaptedememesi.

Hâlini unut da iç dedi, çünkü âşıkların ne iradeleri vardır, ne ihtiyaçları ellerindedir.²⁶⁴

Her ne görürsen kendinden haberin yokken görürsün; andolsun Allah'a, kendinden haberin oldukça o, perdeyi açmaz bile.²⁶⁵

Bundan da öte, pervasızlık ve işi deliliğe vurmak da âşığı paradoksal ifadeler kullanmaya iter.

Aşk delidir, biz delinin delisiyiz. Nefis emmâre (kötülüğe zorlayan) dir, biz emmârenin emmâresiyiz.²⁶⁶

Mevlânâ, ehliyesiz ve aşırı cüretkâr kişilerin aşkla ve mânevî alanla ilgili bazı paradoksal ve mecazi ifadeleri yanlış yorumladıklarından şikayette bulunup, bu gibi ifadelerin saptırılmadan ve çarpıtılmadan, olduğu gibi, anlaşılmasını ister.²⁶⁷ Ona göre, medresede öğrenilen zâhir bilgisi bu tür paradoksal ifadeleri yorumlamada oldukça yetersiz kalır. Bunu başarmak için aşk ve seviyeli dostlar gerekir.²⁶⁸

7. Mevlânâ'da Aşk Betimlemeleri

Mevlânâ'nın aşkı anlatışına veya tanıtışına baktığımızda birbirinden ilginç

²⁶³ Mesnevî, V, s. 224, b. 2745-2748; VI, s. 11, b. 116-118.

²⁶⁴ Dîvân, II, s. 311, b. 2557.

²⁶⁵ Dîvân, II, s. 58, b. 471; bkz. Dîvân, III, s. 247, b. 2320; VIII, s. 69, b. 939.

²⁶⁶ Eflâki, Âriflerin Menkıbeleri, I, s. 697.

²⁶⁷ Mesnevî, I, s. 87, b. 1080-108; I, s. 88, b. 1088-1099; II, s. 222, b. 2900-2901; III, s. 104, b. 1286-1287; Dîvân, I, s. 120, b. 1131; IV, s. 286, b. 2771.

²⁶⁸ Rubâiler, I, s. 55, Rubâi: 261; s. 62, Rubâi: 296; II, s. 250, Rubâi: 1215.

ve bir o kadar da güzel betimlemelerde bulunduğunu görürüz. O, aşkın ne olduğunu anlatabilmek için, olabildiğince soyut ve herkese göre başka anlamlar kazanan söz konusu kavramı betimlemelerle somutlaştırmaya çalışır. Aşk ikliminde yaşayan ve bu iklimin sarhoşluğuyla mest olan Mevlânâ'nın bu şarabı herkese tattırma gayretinin sonucu olarak aşkın betimsel tanımlamalarına ağırlık verdiğini söyleyebiliriz. O, böyle yapmakla, aşkın ne olduğunu anlatmanın zorluğunu gidermeye çalışmıştır.

Mevlânâ, herkese göre aşkın tanımının değiştiğinden, aşka herkesin bir ad taktığından şikâyet ederek²⁶⁹, aşkın uzlaşımsal olarak tanımlanamayacağını, ancak çeşitli şekillerde betimlenebileceğini, bizzat birbirinden güzel örnekler sunarak, anlatmak istemiştir. Biz onun aşkla ilgili bu betimsel ifadelerini veya tanımlarını olumlu etkileriyle, olumsuz sayılabilecek etkileriyle, her iki etkisiyle ve negatif (selbî) dille aşk betimlemeleri olmak üzere dört gruba ayırarak işledik. Grupları da, Türkçeleştirilmiş şekilleriyle kendi içlerinde fiil, filimsi, sıfat, isim, soyut isim, soyut ve tabii varlıklara benzetme yoluyla aşk betimlemeleri şeklinde düzenleyerek sunmaya çalıştık.

a. Olumlu Etkileriyle Aşk Betimlemeleri

aa. Yükleme fiil halinde olan

Aşk, asla gitmektir.²⁷⁰

Aşk, altın madenine düşmektir.²⁷¹

Aşk, beni, bizi, varlık dünyasını bırakmak, güzelleri ve güzellikleri yaratanda her dileği yok etmektir.²⁷²

Aşk, her dileği, güzelleri ve güzellikleri Yaratan'da yok etmektir".²⁷³

Aşk, ilk solukta nefisten kurtulmak, ilk adımda ayaktan geçmek (maddeden müstağni olmak)tir.²⁷⁴

Aşk, şu dünyayı görülmemiş saymak, kendi gözünü görmektir.²⁷⁵

Aşk, bir şeye muhtaç olmak, bir şeyden yoksul bulunmaktır.²⁷⁶

Aşk, peşin nimet, ihsan ve sonsuz lütuflar elde etmektir.²⁷⁷

Aşk, göğe uçmak, her solukta yüzlerce perdeyi yırtmaktır.²⁷⁸

ab. Yükleme filimsi olan

Aşk, emindir.²⁷⁹

Aşk, canlılıktır (o olmasaydı dünya donup kalırdı).²⁸⁰

²⁶⁹ Dîvân, I, s. 29, b. 226.

²⁷⁰ Dîvân, IV, s. 12, b. 72.

²⁷¹ Dîvân, II, s. 137, b. 1106; VII, s. 207, b. 2627.

²⁷² Dîvân, I, s. 373, b. 3420.

²⁷³ Dîvân, I, s. 373, b. 3419-3420.

²⁷⁴ Dîvân, V, s. 321, b. 3886.

²⁷⁵ Dîvân, V, s. 321, b. 3887.

²⁷⁶ Fih, s. 215.

²⁷⁷ Dîvân, III, s. 467, b. 4468; IV, s. 176, b. 1630-1634.

²⁷⁸ Dîvân, V, s. 321, b. 3885-3886.

²⁷⁹ Dîvân, II, s. 137, b. 2562.

Aşk, kurtuluştur...²⁸¹
 Aşk ölümden kurtuluştur, korkudan emin oluşturm.²⁸²
 Aşk, doğru yolu buluştur.²⁸³
 Aşk, devlettir, inayettir, doğru yolu buluştur.²⁸⁴
 Aşk, esirgeyen, görüp-gözeten ve koruyandır.²⁸⁵
 Aşk, temizdir, temizleyicidir.²⁸⁶
 Aşk, berekettir, arınmadır.²⁸⁷
 Aşk, susuştur.²⁸⁸

ac. Yükleme sıfat şeklinde olan

Aşk, can tatlıgıdır, tüm tattır.²⁸⁹
 Aşk, cevheriyle süzölmüş, seçilmiş ve ölümsüz olandır.²⁹⁰
 Aşk, ebedi diri olandır.²⁹¹
 Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Tanrı'nın bir vasfıdır.²⁹²
 Aşk, şirin huylu, güzel yüzlü²⁹³ yigittir.²⁹⁴

ad. Yükleme isim şeklinde olan

Aşk, bütün sanatların, her türlü işin-gücün aslı, temelidir.²⁹⁵
 Aşk, eldir, ayaktır, hayattır, uzundur, gıdadır.²⁹⁶
 Aşk baştanbaşa yüzdür, gözdür...²⁹⁷
 Aşk, Kur'an'ın açılımıdır, tefsiridir.²⁹⁸
 Aşk, Peygamber'in davetidir.²⁹⁹
 Aşk, (toprağın onun yüzünden mücevhere döndüğü, ananın onunla övündüğü) dünya güzeldir; padişahların, güzellerin anasıdır.³⁰⁰
 Aşk, hastayı arayan bir hekimdir.³⁰¹
 Aşk, yavrularını (Aşıkları) pençesiyle koruyan, memesiyle emziren ve

²⁸⁰ Mesnevî, V, s. 314, b. 3855.

²⁸¹ Rubâiler, I, s. 72, Rubâi: 343.

²⁸² Dîvân, II, s. 137, b. 1106.

²⁸³ Dîvân, V, s. 117, b. 1322.

²⁸⁴ Dîvân, V, s. 117, b. 1322.

²⁸⁵ Dîvân, IV, s. 176, b. 1630.

²⁸⁶ Rubâiler, I, s. 120, Rubâi: 588. (Can ve cihan, keder ve üzüntülerle bulaşsa bile yine ter temiz kalır. Çünkü aşk temizleyicidir.)

²⁸⁷ Dîvân, V, s. 63, b. 748.

²⁸⁸ Dîvân, VI, s. 123, b. 1116.

²⁸⁹ Dîvân, VII, s. 314, b. 4034.

²⁹⁰ Dîvân, V, s. 278, b. 3268.

²⁹¹ Dîvân, VI, s. 207, b. 2028.

²⁹² Mesnevî, VI, s. 80, b. 971; V, s. 179-180, b. 2185, 2187.

²⁹³ Dîvân, I, s. 158, b. 1490.

²⁹⁴ Dîvân, V, s. 376, b. 4911.

²⁹⁵ Dîvân, III, s. 402, b. 3880.

²⁹⁶ Dîvân, IV, s. 353, b. 3414-3416.

²⁹⁷ Dîvân, I, s. 155, b. 1461.

²⁹⁸ Dîvân, IV, s. 176, b. 1635.

²⁹⁹ Dîvân, II, s. 31, b. 254.

³⁰⁰ Dîvân, VII, s. 207, b. 2629.

³⁰¹ Dîvân, V, s. 99, b. 1137, 1139.

- emzirdikçe güçlendiren bir aslandır.³⁰²
 Aşk, gerçekten de ululuktur, beyliktir.³⁰³
 Aşk, yola düşmüş, gitmekte olan kervanın kıblesidir, istikâmetgâhıdır.³⁰⁴
 Aşk, hiçbir korku ve umudun bulunmadığı emin bir ildir.³⁰⁵
 Aşk, insanı bütün belalardan koruyan bir kaledir.³⁰⁶
 Aşk, güzellik padişahının damına çıkılacak bir merdivendir.³⁰⁷
 Aşk, yedinci kat göğün üstüne çıkmaya vasıta olan güzel bir merdivendir.³⁰⁸
 Aşk, gerdanlıktır.³⁰⁹
ae. Yükleme soyut isim şeklinde olan
 Aşk, bir sırdır.³¹⁰
 Aşk, cihanda öteden beri kapalı kalmış bir sırdır.³¹¹
 Aşk, ruhun nurudur.³¹²
 Aşk bir âlemdir, âlemin de canıdır.³¹³
 Aşk, hayatın aslıdır, temelidir.³¹⁴
 Aşk, Tanrı sırlarının usturlabıdır.³¹⁵
 Aşk, bütün güzel hayallerin özdür.³¹⁶
 Aşk, bütün ümitlerin kendisinde toplandığı ümittir.³¹⁷
 Aşk, dostun kendisiyle cilvelendiği, görüldüğü hünerler madenidir.³¹⁸
 Aşk, (insanı Allah'a kavuşturmak için perdeleri ortadan kaldırıp içeri giren) can elbisesidir.³¹⁹
 Aşk, (canın canından da) latif bir şeydir.³²⁰
 Aşk, bengisudur,³²¹ / âb-ı hayattır.³²²
 Aşk, (insanı veya eşyayı) dönüştüren bir kimyadır, anlamlar definesidir.³²³
 Aşk, daimi bir saltanattır.³²⁴

³⁰² Dîvân, IV, s. 254, b. 2429-2430.

³⁰³ Dîvân, V, s. 342, b. 4257.

³⁰⁴ Dîvân, IV, s. 187, b. 1748.

³⁰⁵ Dîvân, V, s. 128, b. 1467.

³⁰⁶ Dîvân, V, s. 300, b. 3580.

³⁰⁷ Dîvân, III, s. 372, b. 3627.

³⁰⁸ Dîvân, IV, s. 187, b. 1747.

³⁰⁹ Mevlânâ, bu beyitte "Adem oğullarını üstün ettik (İsrâ, 17/70) âyetini iktibas eder. Yani aşk, insanı diğer canlılardan ayıran değerli bir kıstastır." Dîvân, III, s. 91, b. 698.

³¹⁰ Dîvân, I, s. 168, b. 1577; V, s. 342, b. 4257.

³¹¹ Rubâiler, I, s. 66, b. 315.

³¹² Dîvân, I, s. 373, b. 3419. (Yüklem, izâfet terkibi halinde, isim tamlaması şeklinde gelmiştir.)

³¹³ Dîvân, IV, s. 390, b. 3747.

³¹⁴ Dîvân, II, s. 290, b. 2375.

³¹⁵ Mesnevî, I, s. 9, b. 110.

³¹⁶ Dîvân, IV, s. 334, b. 3233.

³¹⁷ Dîvân, I, s. 373, b. 3419.

³¹⁸ Dîvân, VII, s. 207, b. 2627.

³¹⁹ Dîvân, III, s. 91, b. 698.

³²⁰ Dîvân, III, s. 251, b. 2363.

³²¹ Rubâiler, I, s.13, b.53; s. 72, b. 343.

³²² Dîvân, IV, s. 358, b. 3457; V, s. 195, b. 2253-2254.

³²³ Dîvân, IV, s. 178, b. 1649.

Aşk, gerçekten de ululuktur, beyliktir.³²⁵

Aşk, gönül açıklığıdır.³²⁶

af. Yükleme soyut olan

Aşk, yücedir.³²⁷

Aşk, varlığın kaynağıdır.³²⁸

Aşk, dibi olmayan bir hayat denizidir.³²⁹

Aşk, can tatlılığıdır, tüm tattır.³³⁰

Aşk, ölümsüz bir yaşayıştır.³³¹

ag. Yükleme tabii varlıklara benzetme şeklinde olan

Aşk, dünyanın ana maddesi olan dört unsurun kendisinden doğduğu kaynaktır.³³²

Aşk, ucu bucağı görünmeyen bir denizdir.³³³

Aşk, ucu bucağı bulunmaz derin ve ulu bir denizdir.³³⁴

Aşk, rahmet dalgalarıyla dalgalanan ki, dünyaya bulutlar yollayan, yakınlarına inciler yağdıran bir denizdir.³³⁵

Aşk, gökyüzünün üzerinde köpük olduğu bir denizdir.³³⁶

Aşk, akıp gönüle dökülen denizden ayrılmış bir koldur.³³⁷

Aşk, başlangıcı bilinmeyen sırlarla dolu bir deryadır.³³⁸

Aşk, bir ışıktır.³³⁹

Aşk, gecelerin ışığıdır.³⁴⁰

Aşk, ateşi söndürülemeyen yüce bir ışıktır.³⁴¹

Aşk, gönül açıklığıdır, gönüllerin ışığıdır.³⁴²

Aşk, sonsuz-sınırsız bir dünyadır.³⁴³

Aşk, hiçbir korku ve umudun olmadığı emin bir yerdir.³⁴⁴

b. Olumsuz Sayılabilecek Etkileriyle Aşk Betimlemeleri

³²⁴ Dîvân, VI, s. 134, b. 1241. (Aşk çileydi de! Lafzî olarak bakıldığında tezat gibi gözükülebilir.)

³²⁵ Dîvân, V, s. 342, b. 4257

³²⁶ Dîvân, V, s. 117, b. 1322.

³²⁷ Dîvân, I, s. 168, b. 1578; Rubâiler, II, s. 246, b.1193.

³²⁸ Dîvân, III, s. 69, b. 495.

³²⁹ Dîvân, IV, s. 197, b. 1843; VII, s. 384, b. 4984.

³³⁰ Dîvân, VII, s. 314, b. 4034.

³³¹ Dîvân, VII, s. 384, b. 4984.

³³² Dîvân, III, s. 426, b. 4101.

³³³ Rubâiler, I, s. 46, b. 216; Dîvân, I, s. 8, b. 13.

³³⁴ Rubâiler, II, s. 202, b. 987.

³³⁵ Dîvân, III, s. 456, b. 4367.

³³⁶ Mesnevi, V, s. 314, b. 3853.

³³⁷ Dîvân, VII, s. 315, b. 4035.

³³⁸ Rubâiler, II, s. 202, b.987.

³³⁹ Dîvân, V, s. 424, b. 5760.

³⁴⁰ Dîvân, I, s. 47, b. 403.

³⁴¹ Dîvân, I, s. 168, b. 1577; I, s. 168, b. 1577.

³⁴² Dîvân, V, s. 117, b. 1322; s. 228, b. 2645.

³⁴³ Dîvân, VI, s. 197, b. 1910.

³⁴⁴ Dîvân, V, s. 128, b. 1467.

ba. Yüklemler fiil halinde olan

Aşk, dileği, isteği, yapıp yapmamak arzusunu, iradeyi-ihiyarı terk etmektir.³⁴⁵

Aşk, asılarak darağacında yaşamaktır.³⁴⁶

bb. Yüklemler fiilimsi olan

Aşk, dîvâneliktir.³⁴⁷

Aşk, insanı zincire vurduran bir çeşit deliliktir.³⁴⁸

Aşk, adamı aptallaştırandır.³⁴⁹

Aşk, kişinin kendinden geçmesidir.³⁵⁰

Aşk, dileği kesen, iradeyi alandır.³⁵¹

Aşk, her şey değiştiren, dönüştüren bir güçtür.³⁵²

Aşk, çaresizliktir.³⁵³

bc. Yüklemler isim şeklinde olan

Aşk, ilacı olmayan bir derttir.³⁵⁴

Aşk, kendisi de, dili de garip olandır.³⁵⁵

Aşk, soluğu ateşli bir ejderhadır.³⁵⁶

Aşk, bakırı altın eden bir kimyadır.³⁵⁷

bd. Yüklemler soyut isim şeklinde olan

Aşk, kadın ve erkeğin aklını çelen, fikrini alan (bir güç)tür.³⁵⁸

Aşk mekânsızlık âleminde (yedi cehennem, kıvılcımından bir duman olduğu) kızgınlık madenidir.³⁵⁹

be. Yüklemler soyut olan

Aşk, (erkeğin, kadının aklını çelen, fikrini alan bir büyü olsa da) âlemin emniyeti, adalet-düzenidir.³⁶⁰

c. Olumlu ve Olumsuz Etkileriyle Birlikte Aşk Betimlemeleri**ca. Yüklemler fiil halinde olan**

³⁴⁵ Dîvân, II, s. 312, b. 2562.

³⁴⁶ Dîvân, III, s. 372, b. 3628.

³⁴⁷ Dîvân, II, s. 438, b. 3693; IV, s. 211, b. 1965; s. 280, b. 2692-2699; s. 300, b. 2896-2901.

³⁴⁸ Dîvân, VII, 166, b. 2107.

³⁴⁹ Dîvân, I, s. 277, b. 2587.

³⁵⁰ Dîvân, III, s. 438, b. 4208.

³⁵¹ Dîvân, VI, s. 328, b. 3366.

³⁵² Aşk her şeyi değiştirir, Ermeni'yi bile Türk yapıverirler. (Dîvân, V, s. 214, b. 2464.)

³⁵³ Rubâiler, I, s. 10, b.35; s. 100, b. 485; II, s. 181, b. 889; Dîvân, I, s. 55, b. 497.

³⁵⁴ Dîvân, I, s. 29, b. 226.

³⁵⁵ Dîvân, V, s. 67, b. 793.

³⁵⁶ Dîvân, IV, s. 323, b. 3117.

³⁵⁷ Dîvân, IV, s. 178, b. 1649.

³⁵⁸ Dîvân, III, s. 159, b. 1397.

³⁵⁹ Mesnevî, VI, s. 367, b. 4607.

³⁶⁰ Dîvân, III, s. 159, b. 1397.

Aşk, dileği, isteği, yapıp yapmamak arzusunu, iradeyi, ihtiyarı terk etmektir.³⁶¹

Aşk kendinden ve varlıktan geçmektir.³⁶²

Aşk, şişeyi kırmak, şişeciye (Tanrı'ya) sarılmaktır.³⁶³

Aşk, iradeyi-ihtiyarı, dileği-isteği terk etmektir.³⁶⁴

Aşk, göğe uçmak, her solukta binlerce perdeyi yırtmaktır.³⁶⁵

Aşk, öldürür.³⁶⁶

cb. Yükleme fiilimsi olan

Aşk, coşmadır, kaynamadır, sararmadır, solmadır, çağlamadır, ağlamadır; ibrettir, can genişliğidir.³⁶⁷

Aşk akıllı-uyanık insanı, seçilmiş padişahları, hür kişileri öldürendir.³⁶⁸

cc. Yükleme sıfat şeklinde olan

Aşk, kendisi ap-ak, benzi ise kırmızı olandır.³⁶⁹

cd. Yükleme isim şeklinde olan

Aşk, hem sel, hem harman; hem neşe, hem dert, hem de gamdır.³⁷⁰

Aşk, konuşmayan ama gösteren bir aynadır.³⁷¹

Aşk, âşıkların gönüllerinin kanını içen bir arslandır.³⁷²

Aşk, tüm bir varlıktır; hem taç, hem zincirdir.³⁷³

ce. Yükleme soyut isim şeklinde olan

Aşk, tatlılıktır, akli baştan alan ışıktır, nurdur.³⁷⁴

Aşk, aşağılık kişilerce bir gösteriş, bir şehvet ama ileri gidenlerce pek büyük, evveline evvel olmayan bir nurdur.³⁷⁵

Aşk, hiç kimsenin akıyla, düzenle yahut deliliğe vurarak kurtulamadığı bir tutsaklıktır.³⁷⁶

Aşk, kişiyi alçaltan, ama alçaltıkça yücelten bir haldir.³⁷⁷

Aşk, kişiyi hem yaralayan, hem şifa veren; hem bulanıklaştıran, hem arı-

³⁶¹ Dîvân, II, s. 312, b. 2562.

³⁶² Dîvân, IV, s. 187, b. 1740; Mesnevî, III, s. 245-246, b. 3019-3029; V, s. 103-104, b. 1242-1247.

³⁶³ Dîvân, II, s. 137, b. 1113.

³⁶⁴ Dîvân, II, s. 312, b. 2562.

³⁶⁵ Dîvân, V, s. 321, b. 3885.

³⁶⁶ Dîvân, III, s. 8, b. 9; s. 266, b. 2553. (Aşk, öldürür ama sevgilide diriltir ve yaşatır. Bunun için bir anlamda olumsuz gibi görünse de o, bir bakıma olumlu etki gücüne sahiptir.)

³⁶⁷ Dîvân, V, s. 144, b. 1665-1669.

³⁶⁸ Dîvân, II, s. 341, b. 2839-2845.

³⁶⁹ Dîvân, V, s. 128, b. 1466.

³⁷⁰ Dîvân, I, s.109, b. 1016.

³⁷¹ Dîvân, III, s. 279, b. 2695.

³⁷² Dîvân, III, s. 172, b. 1523.

³⁷³ Dîvân, II, s. 31, b. 254.

³⁷⁴ Dîvân, VI, s. 331, b. 3396-3402.

³⁷⁵ Dîvân, III, s. 266, b. 2550.

³⁷⁶ Dîvân, III, s. 172, b. 1529-1531.

³⁷⁷ Dîvân, IV, s. 131, b. 1164. (Bu betimleme, paradoksal bir ifade görünümündedir.)

duru bir hale getiren; hem üşüten, hem ısıtan; hem ağlatan, hem de güldüren bir derttir.³⁷⁸

cf. Yükleme tabîî varlıklara benzetme şeklinde olan

Aşk, suyu ateş, dalgası inci (sır) olan dipsiz bir denizdir.³⁷⁹

Aşk, hangi perdenin ardında gizlendiği belli olmayan ama bir baş gösterdi mi de göğe dek her yanı, kavgası-gürültüsü dolduran bir güneştir.³⁸⁰

Aşk, ancak can sevgisinin yol bulabildiği, gönülleri yakıp yandıran bir güneştir.³⁸¹

d. Negatif (*olumsuzlama/selbî*) Dille Aşk Betimlemeleri

da. Yükleme fiil ve fiilimsi olan

Aşk, değer biçilmeyendir.³⁸²

Aşk, insan eseri, insan îcâdı olan bir şey değildir.³⁸³

Aşk, yıkıklıktan başka bir şey istemeyen; hiçbir âfetten öğüt almayandır.³⁸⁴

db. Yükleme isim şeklinde olan

Aşk, hile de değildir, düzen del!³⁸⁵

Aşk ne büyüdür, ne oyunbazlık.³⁸⁶

Aşk, oyuncak değildir.³⁸⁷

Aşk, yalan bir söz, kuru bir ses değildir...³⁸⁸

dc. Yükleme soyut isim şeklinde olan

Aşk içi, özü, açılacak bir sır değildir.³⁸⁹

Aşk, güzel bir hakimdir; zalim değildir.³⁹⁰

Aşk, şehvet değildir.³⁹¹

Aşk, âvâre olmak değildir.³⁹²

dd. Yükleme soyut olan

Aşk, masal değildir, göktendir, gökten!³⁹³

³⁷⁸ Dîvân, V, s. 463, b. 6339. (Bu betimleme de, üsteki gibi paradoksal bir ifade görünümündedir.)

³⁷⁹ Dîvân, IV, s. 197, b. 1843-1844.

³⁸⁰ Dîvân, IV, s. 254, b. 2431-2432.

³⁸¹ Dîvân, IV, s. 74, b. 637.

³⁸² Dîvân, V, s. 376, b. 4921.

³⁸³ Bunun aksine insan aşkın eseridir. "Görünüşte aşk, benden doğmuş gibi görünüyorsa da inanma, sen, gerçek olarak şunu bil ki aşk, beni doğurmuştur." (Dîvân, III, s. 69, b. 495)

³⁸⁴ Dîvân, III, s. 121, b. 1019.

³⁸⁵ Dîvân, V, s. 63, b. 751.

³⁸⁶ Dîvân, I, s. 55, b. 499.

³⁸⁷ Dîvân, VI, s. 54, b. 463.

³⁸⁸ Rubâiler, I, s. 163, b. 805.

³⁸⁹ Dîvân, IV, s. 140, b. 1254.

³⁹⁰ Dîvân, IV, s. 334, b. 3229.

³⁹¹ Rubâiler, I, s. 26, b.119; Dîvân, III, s. 266, b. 2550; VI, s. 262, b. 2633.

³⁹² Dîvân, II, s. 37, b. 294.

de. Yükleme tabii varlıklara benzetme şeklinde olan

Aşk, ne önü, ne sonu, ne de bir mekânı olandır.³⁹⁴

Aşk önü kesilebilen bir sel değildir.³⁹⁵

8. Sonuç

Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî'nin sevgi ve aşk felsefesinin, yaşadığı günden bugüne, yalnız Türk halkının değil, çeşitli din ve kültürden olan bütün insanların ilgi odağı olmaya devam ettiği görülmektedir.

Aşk, taşıdığı anlam zenginliğinden ötürü yüzyıllarca filozoflar, edebiyatçılar ve mutasavvıflar tarafından baş tacı edilen, yoğun çağrışımlarıyla düşünce tarihinde önemli bir yer tutan, fakat buna rağmen tam olarak tanımlanamayan bir kavramdır.

Mevlânâ *aşk*, kâinatın yaratılış sebebi olarak görmüş ve onu düşünce sisteminin merkezine oturtmuştur. O, sevgilisi ve mesleğinin, şekli ve kılığı olmayan aşk olduğunu belirterek, aşkı kendisine maksûd edinmiş, aşkla özdeşleşmiş; akli aşkın ve aşkı da insanlığın hizmetine sunmuş ender simalardan biridir. Yine o, Hak sevdasıyla, Hak yolunda, aşk yolunda yanmayı, olmayı ve ermeyi amaç edinir.

Mevlânâ, aşktan bahsederken yerine göre farklı kavramlar kullanmaktadır. Onun aşktaki asıl amacı, bütün beşerî aşkların ulaştığı son nokta olarak görüp, *gerçek aşk* diye belirttiği, ilâhî aşktır. İlahi aşkla hedeflenen, insanın kendisinden geçerek her şeyde Allah'ın varlığını görmesi yani birlik alemine ulaşmasıdır. Mevlânâ'ya göre, dünyadaki sevgililer yalnız bir bahanedir. Gerçek Sevgili yalnız bir Tanrı'dır. Bunun için insan, suretten ve histen uzaklaşarak gerçek maşuku aramalıdır. Beşerî aşk, ancak Allah'a ulaşmada bir merdiven görevi üstleniyorlarsa değerlidir.

"*Aşkı ifade etme imkânı*", onu dile getirme, tanımlama, hakkında konuşma ve fikir verme, aşk hakkında *söz söyleme* gücünü içerir. Bundan dolayı, Mevlânâ'da *söze* ve sözün gücüne eğilmek gerekir. Mevlânâ, sözü son derece kapsamlı olarak ele almaktadır. Onun anlattıklarından, söz veya ifade yollarını, söyleme tekniği, kaynağı, içeriği, muhatabı ve etkisi bakımından kısımlara ayırmak mümkündür. Bir sûfi olarak Mevlânâ, ifade yolları içerisinde en çok dilsiz-dudaksız *hâl dili*yle olan anlatım tarzı üzerinde durmakta ve böyle bir dille konuşmaya teşvik etmektedir. Zira bu tür söyleyiş daha iyi, daha güzel ve sözle anlatılanın aksine daha zararsız ve daha etkilidir. Onun sözsüz, sessiz hâl diliyle konuşmaya başvurmasının ana sebebi, bir çok şeyin sözlü anlatıma sığmaması, bir başka ifadeyle, dilin imkânlarının dar olması ve âşığın halini, dilin anlatmaya yeterince elverişli olmamasıdır. Zira Mevlânâ'ya göre, dil âcizdir ve görüneni anlatır; görünen ise içerik ve manayı karşılamamaktadır. Mana, şekilden önemlidir. Manalar olmadıkça sûretlerin bir tadı olmaz.

³⁹³ *Dîvân*, VII, s. 458, b. 5956.

³⁹⁴ *Dîvân*, II, s. 307, b. 2524.

³⁹⁵ *Dîvân*, I, s. 60, b. 535.

Mevlânâ'da, *aşkı açıkça ifade edememe* nedenlerini araştırdığımızda, ilk olarak, *aşkın doğası* gereği dile getirilemeyeceği engeliyle karşılaşmaktayız. Diğer tecrübeler gibi, aşk da, doğrudan doğruya yaşanan vasitasız bir tecrübe olup rahat bir şekilde dile getirilemez, başkasına tam olarak aktarılamaz. Aşkta, gerek kavramlar, gerekse çıkarımlar geri plana atılmış, bunların yerine duygu ve yaşayış ön plana geçirilmiştir. Aşkın şekli-kılığı, sınırı ve kıyısı yoktur. Şekli-kılığı, sınırı ve kıyısı olmayan şekilsiz ve hudutsuz şey ifade edilemez. O, arıdır, dile gelmez ve mânalara sığmaz.

Aşk bitmeyen bir his, yaşandıkça kesilmeyen bir duyuş ve hissediş olduğu için o, her türlü şekli, kalıbı aşmakta; nazma-kâfiyeye de sığmamaktadır. Aşkı anlatmada dil acze düşer. Mevlânâ'nın benzetmesiyle sözcükler âdeta bir oluktur, aşk deryası bu daracık oluğa nerden sığacak? Gönlün almadığı, kendisine sığdıramadığı anlam ve mana denizini dil kepçe kepçe (sözcüklerle) nasıl aktarabilir? Âşık bazen kendisini kaybeder. Kendisinden haberi bile olmayan âşık, bu dîvanelik içinde kendisini nasıl anlatabilir? Mevlânâ, aşkın karakteri gereği idrak ve anlayışa sığmadığını defalarca ve ısrarla belirtmektedir. Aşk idrake ve anlayışa sığmayınca, anlatışa da sığmaz ve haliyle o, tanımlanamaz. Aşkı anlatmaya zaman da yetmez. Zaten âşığın, aşkını başkalarına anlatma ve ispat etme diye bir kaygısı da yoktur.

Aşkın ifade edilemeyeceği hususunda Mevlânâ'nın en güçlü savunması kendisini *aşk-akıl* ilişkisinde belli etmektedir. Zira onun temel anlayışına göre aşk, doğası gereği, akıl tarafından kavranılamamaktadır. Bundan dolayı insan akli, aşkla ilgili düşünceler arasında bağ kurup onları anlamlı bir şekilde kelime kalıplarına dökerek dile getirmede acze düşmektedir. Haliyle dilin âciz kalıp, aşkı anlatamamasını doğal karşılamak gerekmektedir.

Mevlânâ'da aşkı dile dökememenin önemli bir nedeni, **dilin** meramı anlatmada **yetersiz** kalmasına dayandırılır. O, aşkın aslını, hakikatini anlatmada dilin yeterli olmadığını, hatta yer yer onun zarar verdiğini defalarca belirtir. Mevlânâ'nın, dilin imkânlarının sınırlılığından şikayetçi olduğunu ve bunun gereği olarak da mecazî ve paradoksal ifadeler kullanma zorunda kaldığını görmek zor değildir.

Aşkı ifade edememenin bir başka nedeni de *yaşantı* sorunudur. Yani aşk, onu yaşamayanın, tatmayanın anlayamayacağı bir zevktir. Mevlânâ, bizzat aşkın kendisini yaşayınca veya tecrübe edince, onu tanıma sığdırmak için ifadeye çalıştığı sözlerden ve o manevî zevki anlatamamış olmaktan dolayı utanır ve sıkılır. Zira o haz ve manevî zevk, açık-seçik ifadelerden daha âşikârdır. Bir başka ifadeyle, onu süslü, edebî ve sana'at dolu veciz ifadelerle anlatmak onu maskelemek ve gizlemek demektir. Aşk, bir yere kadar anlatılır, kelimeler kifayetsiz kalınca veya söz tükenince aşk yine gizemini korur. Aşkın, dil ile değil, yine kendisi ile anlatılabileceğini belirten Mevlânâ, eserlerinde, özellikle *Dîvân*'ında, ana tema olarak aşkı işlemesine rağmen, onun tanıtılamayacağı, dile getirilemeyeceği üzerinde durur. Belki de aşkın bütün gücü, cazibesi, uyandırdığı heyecan ve çektirdiği çile, onun bu anlaşılmazlığında yatmaktadır.

Mevlânâ'nın aşkı açıkça ifade etmeme gerekçelerinden biri de *seviye* problemidir. Onun, aşkı ve bir takım manevî ince sırları halkın anlayamayacağı veya yanlış anlayabileceği yahut onların hazmedemeyeceği endişesiyle, açıklamaktan kaçındığı anlaşılmaktadır.

Mevlânâ'nın aktardığı hikâyeler, kullandığı mecazlar, sembolik anlatımlar, tasvirler, teşbihî dil hatta paradoksal ifadeler, onun aşkı dile dökmedeki tikanmışlığı biraz olsun aşmak için gösterdiği çabalar olarak görülebilir.

Mevlânâ'nın eserlerinde, aşkın, mantık kurallarına uygun bir şekilde tanımının yapılamadığına, bunun yerine aşkın, birbirinden güzel örnekler sunularak, çeşitli şekillerde betimlendiğine şahit olmaktayız. Aşk ile ilgili bu *betimsel ifadeleri* veya tanımları, olumlu, olumsuz etkileriyle, her iki etkisiyle ve negatif (selbî) dille aşk betimlemeleri olmak üzere dört grupta toplamak mümkündür. Bu gruplar da kendi içlerinde, yüklemli fiil, fiilimsi, sıfat, isim, soyut isim, soyut ve tabii varlıklara benzetme yoluyla olan aşk betimlemeleri şeklinde ayrıma tabi tutulabilir. Etkileri bakımından bu betimlemelerin yetmiş yedi tanesi olumlu, on altısı olumsuz, yirmi biri karışık, on dördü de negatif (selbî) yolla yapılan aşk betimlemeleridir ki bunların hepsini topladığımızda Mevlânâ'da tam 128 aşk betimlemesi ile karşılaşmaktayız. Bu tasnif içerisinde ağırlığın, *olumlu* etkileriyle aşk betimlemelerinde toplanması dikkat çekicidir.

Mevlânâ aşkı çeşitli şekillerde betimlemeye çalışsa da, sonuç olarak, aşkın cihanda kapalı kalmış bir sır, kapalı sırları açıklamaya çalışmanın ise gereksiz ve boş sözden ibaret olduğunu söyler. O, aşkla ilgili tüm söylenenlerin aşkın daha iyi anlaşılmasına katkı vereceği kanaatinde değildir. Aşk konusunda söz veya dil yetersiz, akıl da âciz kalınca, bu konuda onun pratik teklifi, **aşkı yine aşkın anlatmasıdır.**

Mevlânâ kendisini ve izleyenlerini sükûta zorlasa da, coşan gönlüne söz geçirememiş, kendisini zapt edememiştir. Zira aşk insanı hem susturur, hem söyletir. Hele aşk delisi olunca, sükût bir türlü becerilemez. Aşkın şiddeti karşısında âşık dayanamaz konuşur, hem de uzun uzadıya. Biz de son söz olarak diyoruz ki, iyi ki o konuşmuş. Eğer konuşmasaydı; zor da olsa halini, derdini, yolunu anlatmasaydı bugün biz, bütün dünyanın hayran olduğu *Mevlânâ Külliyyatı* gibi zengin bir hazineye nasıl sahip olabilecektik?

BİBLİYOGRAFYA

- Âsım Efendi, **Kâmus Tercemesi**, İstanbul 1272.
- Aydın, Mehmet S. "İkbal'in Eserlerinde Mevlânâ" **Mevlânâ ile İlgili Yazılardan Seçmeler**, der. Vedat Genç, İstanbul, 1994.
- Baldock, John, **Mevlânâ Gizli Öğretisi**, çev. Nihan Pekmen, İstanbul 2006.
- Can, Şefik, "Mevlânâ'ya Göre Şiir ve Şâirlik", **Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler**, Derleyen: Vedat Genç, İstanbul, 1994.
- Çelebioğlu, Âmil, "Mevlânâ ve Mesnevî Hakkında Birkaç Söz", **Mevlânâ**, Der.: Vedat Genç, İstanbul 1994.
- Demirci, Mehmet, **Mevlânâ'dan Düşünceler**, İzmir 1997.
- Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara 2001.
- Doğan Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul 1996.
- Eflâkî, Ahmet, **Âriflerin Menkıbeleri (Menâkıbu'l-Ârifin)**, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1995, c. I.
- Emiroğlu, İbrahim, **Sûfî ve Dil (Mevlânâ Örneği)**, İstanbul 2002.
- , İbrahim, "Language of State in Mawlânâ Jalal al-Din al-Rûmî", **Hamdard Islamicus**, April-June 2003, Vol. XXVI, No: 2.
- , "Mevlânâ'da Hâl Dili", **Tabula Rasa Felsefe-Teoloji**, Sayı: 4, Yıl: 2, Isparta, 2002.
- , İbrahim, **Klasik Mantığa Giriş**, Ankara 2004.
- Gölpınarlı, Abdalbâki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul 1983.
- Güngör, Erol, **İslâm Tasavvufunun Meseleleri**, İstanbul, 1996.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, "Ravzatü'l- Muhibbîn ve Nüzhetü'l-Müştakîn", **Aşk Risaleleri**, çev. M. Fatih Birgül, İstanbul 2000.
- İnan, Mehmet Âkif, "Zaman", **Hicret**, Ankara 2006
- Kabaklı, Ahmet, "Mevlânâ'nın Sanatı ve Şiir Anlayışı", **I. Mevlânâ Kongresi Tebliğleri**, Konya, 1986.
- Konuk, Ahmet Avni, **Mesnevî-i Şerîf Şerhi**, haz. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı, İstanbul 2004, c. I.
- Mevlânâ, Celâleddin Rûmî, **Dîvân-ı Kebîr**, Çeviren ve Hazırlayan: Abdalbâki Gölpınarlı, (Kültür Bakanlığı Yayınları), Ankara, 1992.
- , Celâleddin Rûmî, **Fîhi Mâ Fih**, Çeviren: Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.
- , Celâleddin Rûmî, **Macâlis-i Sab'a (Yedi Meclis)**, Çeviren ve Hazırlayan: Abdalbâki Gölpınarlı, Konya, 1965.
- , Celâleddin Rûmî, **Mektuplar**, Çev. ve Haz.: A. Gölpınarlı, İstanbul, 1963.
- , Celâleddin Rûmî, **Mesnevî**, Çev. Veled İzbudak (M.E.B. Yayınları), İstanbul, 1991.
- , Celâleddin Rûmî, **Rubâiler**, Çev. Nuri Gençosman, M. E. B. Yay., İstanbul, 1974.
- Öztürk, Yaşar Nuri, **Mevlânâ ve İnsan**, İstanbul 1997.
- Mosley, Alex, "Aşk", **Felsefe Ansiklopedisi**, ed. A. Cevizci, İstanbul 2003, c. I.
- Ruzbihan Baklı, "Aşkın Aslı Hakkında", **Aşk Risaleleri**, çev. M. Fatih Birgül,

İstanbul 2000.

Sultan Veled, **Maârif**, Çev.: Meliha Anbarcıoğlu, İstanbul, 1993.

et-Tahânevî, Muhammed Ali İbn Muhammed, **Keşşâfu Istılâhâtı'l-Funûn**, Beyrut 1998.

Tahirü'l-Mevlevî, **Şerh-i Mesnevî**, İstanbul 1971, c. I.

Uludağ, Süleyman, "Aşk (Tasavvufu)", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, c. IV.

Uzun, Mustafa, "Aşk (Edebiyat, Kültür ve Sanat)", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, c. IV, s. 18.

Vendryes, Joseph, **Dil ve Düşünce**, Çev. Berke Vardar, Yeni İnsan Yayınları-VIII, 1968.

Vural, Mehmet, **İslam Felsefesi Sözlüğü**, Ankara, 2003 (*Aşk*).